

Arbeidsnotater

S T A T I S T I S K S E N T R A L B Y R Å

Dronningstgt. 16, Dep, Oslo 1. Tlf.* (02) 41 38 20

IO 78/15

7. juli 1978

LEVEKAR FOR HUSHOLDNINGER MED LAV INNTEKT BOFORHOLD

av

Jan Erik Kristiansen

INNHold

	Side
Tabellregister	1
TekstdeI	3
I. Innledning	3
1. Formål og problemstillinger	3
2. Om datamaterialet	5
3. Avgrensing av lavinntektshusholdninger	6
4. Begreper og definisjoner	6
II. Boutgifter	7
1. Forholdet mellom inntekt og boutgifter	8
2. Boutgiftsandel	10
III. Boform	11
1. Hustype	11
2. Eie-, leieforholdet til boligen	13
IV. Boligstandard	14
1. Sanitærstandard	15
2. Husholdningsutstyr	20
V. Boligens størrelse	22
1. Antall rom og areal	22
2. Tetthet	23
3. Hvem bor trangt?	26
VI. Bokvalitet	27
1. Sammenhengen mellom boligens sanitærstandard og romslighet	28
2. Bokvalitet	31
3. Oppsummering	34
Litteratur	37
Særskilt tabelldeI	38

Ikke for offentliggjøring. Dette notat er et arbeidsdokument og kan siteres eller refereres bare etter spesiell tillatelse i hvert enkelt tilfelle. Synspunkter og konklusjoner kan ikke uten videre tas som uttrykk for Statistisk Sentralbyrås oppfatning.

TABELLREGISTER

Side

Tabeller i teksten

1. Totale boutgifter pr. år for husholdninger i forskjellige bostedsstrøk og inntektsgrupper. Kroner	9
2. Totale boutgifter pr. år for husholdninger i forskjellige familiefaser og inntektsgrupper. Kroner	9
3. Gjennomsnittlig boutgiftsandel for husholdninger i forskjellige bostedsstrøk og inntektsgrupper	10
4. Andelen husholdninger med høy boutgiftsandel i forskjellige inntektsgrupper og bostedsstrøk. Prosent	11
5. Husholdninger i forskjellige inntektsgrupper etter hustype. Prosent	12
6. Husholdninger i forskjellige bostedsstrøk og inntektsgrupper etter hustype. Prosent	12
7. Husholdninger i forskjellige inntektsgrupper etter eie-, leieforholdet til boligen. Prosent	13
8. Husholdninger i forskjellige bostedsstrøk og inntektsgrupper etter eie-, leieforholdet. Prosent	13
9. Husholdninger i forskjellige inntektsgrupper etter husets byggeår. Prosent	15
10. Husholdninger i forskjellige inntektsgrupper etter om de har WC og bad/dusj. Prosent	15
11. Husholdninger i forskjellige bostedsstrøk og inntektsgrupper etter om de har WC og bad/dusj. Prosent	16
12. Andelen husholdninger i forskjellige inntektsgrupper og med forskjellige eie-, leieforhold til boligen som bor i boliger med både WC og bad/dusj. Prosent	17
13. Andelen husholdninger i forskjellige inntektsgrupper og grupper for hovedpersonens yrkesaktivitet, som bor i boliger som har både WC og bad/dusj. Prosent	17
14. Andelen husholdninger i forskjellige inntektsgrupper og familiefaser som bor i boliger som har både WC og bad/dusj. Prosent	18
15. Andelen husholdninger i forskjellige inntektsgrupper, med og uten barn som bor i boliger som har både WC og bad/dusj. Prosent	18
16. Totale boutgifter pr. år for husholdninger i forskjellige inntektsgrupper og med ulik sanitærstandard. Kroner	19
17. Boutgiftsandel for husholdninger i forskjellige inntektsgrupper og med ulik sanitærstandard. Prosent	19
18. Husholdninger i forskjellige inntektsgrupper etter sanitærstandard og boutgiftsandel. Prosent	20
19. Husholdninger i forskjellige inntektsgrupper etter om de har vaskemaskin, kjøleskap og dyppfryser. Prosent	21
20. Andelen husholdninger i forskjellige inntektsgrupper og bostedsstrøk som har alle 3 typer husholdningsutstyr. Prosent	21
21. Husholdninger i forskjellige inntektsgrupper etter antall rom. Prosent	23
22. Husholdninger i forskjellige inntektsgrupper etter boligens areal. Prosent	23
23. Husholdninger i forskjellige inntektsgrupper etter antall personer pr. rom. Prosent	24
24. Gjennomsnittlig antall personer pr. rom i husholdninger i forskjellige inntektsgrupper og med forskjellig innflyttingsår	24
25. Totale boutgifter pr. år for husholdninger i forskjellige inntektsgrupper og med forskjellig boligstørrelse. Kroner	25
26. Andelen husholdninger i forskjellige inntektsgrupper og med forskjellig boligstørrelse som har tilfredsstillende sanitærstandard. Prosent	25
27. Andelen husholdninger i forskjellige inntektsgrupper og med forskjellig boligstørrelse som bor i spredtbygde strøk. Prosent	26
28. Andelen husholdninger i forskjellige inntektsgrupper og bostedsstrøk som bor trangt. Prosent	26
29. Andelen husholdninger i forskjellige inntektsgrupper og familiefaser som bor trangt. Prosent	27
30. Totale boutgifter pr. år for husholdninger i forskjellige inntektsgrupper og som bor trangt/ikke trangt. Kroner	27

31. Andelen husholdninger i forskjellige inntektsgrupper og med forskjellig sanitærstandard som bor trangt. Prosent	28
32. Husholdninger i forskjellige inntektsgrupper etter sanitærstandard og romslighet. Prosent	29
33. Husholdninger i forskjellige inntektsgrupper og familietyper etter sanitærstandard og romslighet. Prosent	30
34. Husholdninger i forskjellige inntektsgrupper etter bokkvalitet. Prosent	31
35. Andelen husholdninger med tilfredsstillende bolig i grupper for inntekt og bosted/eie-, leieforholdet til boligen/hovedpersonens yrkesaktivitet/familietype/antall barn i husholdningen. Prosent	32
36. Totale boutgifter pr. år for husholdninger i forskjellige inntektsgrupper og med ulik bokkvalitet. Kroner	33
37. Boutgiftsandel for husholdninger i forskjellige inntektsgrupper og med ulik bokkvalitet. Prosent	33
38. Husholdninger i forskjellige inntektsgrupper etter bokkvalitet og boutgiftsandel. Prosent	34

Særskilt tabelldel

39. Andelen personer i forskjellige bostedsstrøk og inntektsgrupper, som ikke synes at de er plaget av støy. Prosent	38
40. Andelen personer i forskjellige bostedsstrøk og inntektsgrupper, som ikke synes at de er plaget av luftforurensninger. Prosent	38
41. Personer i forskjellige inntektsgrupper etter måten de skaffet seg nåværende bolig på. Prosent	38
42. Husholdningens samlede inntekt i forskjellige husholdningstyper. Kroner	39
43. Lavinntektshusholdninger og alle husholdninger etter hovedinntektstakerens kjønn/alder/ekteskapelig status/yrkesstatus/yrke/bostedsstrøk/kommunetype/husholdningstype. Prosent .	40

I. INNLEDNING

1. Formål og problemstillinger

*¹⁾Hovedformålet med analysen er å undersøke nærmere forholdet mellom husholdningers inntekt og deres boforhold, med særlig vekt på lavinntektshusholdningers boforhold.

En rekke undersøkelser har funnet at det er sammenheng mellom inntekt og andre velferdsmål. Når det gjelder en levkårs-komponent som f.eks. helse, må det antas at denne sammenhengen er meget komplisert. Anskaffelse av bolig foregår imidlertid på et marked med tilbud og etterspørsel. Boforhold er derfor en levkårs-komponent som i stor grad må antas å gjenspeile en husholdnings ressurser og særlig da dens økonomiske ressurser, idet inntekten setter grenser for hvor store utgifter en husholdning kan klare, noe som igjen må antas å føre til at husholdninger med lave inntekter bor i boliger med dårligere standard.

Nå er imidlertid heller ikke forholdet mellom inntekt og boforhold noe enkelt og entydig forhold. Boligmarkedet er ikke noe perfekt, idealtypisk marked hvor innsatsen av ressurser alene bestemmer resultatet eller "avkastningen". En lang rekke andre prosesser og mekanismer virker også inn.

1) For det første er det meget store geografiske (regionale) variasjoner på boligmarkedet. I mange områder karakteriseres markedet av manglende likevekt: I pressområdet vil etterspørselen ofte være større enn tilbudet, samtidig vil det i andre områder kunne være et overskudd av boliger. Disse variasjonene fører til store forskjeller i prisnivå og derved også utgiftsnivå. En lavinntektshusholdnings muligheter til å skaffe seg en god og rimelig bolig vil således i stor grad avhenge av hvilket marked den befinner seg på. På denne bakgrunn er det riktigere å se boligmarkedet som sammensatt av en rekke lokale markeder, enn som ett boligmarked. Disse lokale markedene er selvfølgelig vanskelig å avgrense, men de synes å være nokså sammenfallende med de lokale arbeidsmarkedene¹⁾.

Videre kan de lokale boligmarkedene sies å bestå av en rekke delmarkeder, bestående av boliger med noenlunde samme kvalitet og pris, dvs. boliger som tilfredsstillter den samme etterspørsel og som konkurrerer med hverandre på det lokale marked. F.eks. kan eldre, umoderne leiligheter sies å utgjøre ett del-marked, mens nye, moderne eneboliger kan være et annet. Også et slikt del-marked kan være ute av balanse, idet det kan være etterspørselsoverskudd på visse boliger og tilbudsoverskudd på andre.

2) For det andre er boligmarkedet også sterkt preget av offentlig styring, som f.eks. støttetiltak (bostøtte, låneordninger), kontrolltiltak (prisregulering), boligformidling og boligbygging. Disse offentlige tiltak er i stor grad innrettet nettopp mot ressursvake grupper, som f.eks. husholdninger med lav inntekt.

3) For det tredje vil også forhold i den enkelte husholdning bidra til at dens boforhold ikke alltid tilsvarer dens ressurser. En lang rekke faktorer vil her spille inn. Når to husholdninger med samme økonomiske ressurser (inntekt) har forskjellig boligstandard, så kan dette bl.a. delvis være et resultat av husholdningenes sammensetning. Det er rimelig å anta at f.eks. barnløse husholdninger lettere kan leve med en dårlig sanitærstandard enn husholdninger med barn.

Ulikheter i boforhold kan også være et resultat av ulike preferanser eller prioriteringer, f.eks. at man foretrekker et spesielt bosted eller bomiljø, eller at man prioriterer andre ting enn bolig, som f.eks. fritidshus, båt e.l.

Sannsynligvis eksisterer det også store forskjeller når det gjelder vurderingen av hva som er en akseptabel boligstandard. For eksempel vil nok mange eldre mennesker stille mindre krav til boligen enn de yngre, rett og slett fordi de aldri har vært vant til noe bedre.

*¹⁾ Dette arbeidet inngår som en del av et prosjekt om levkår for husholdninger med lav inntekt. I de andre deler av prosjektet tar en opp økonomiske ressurser, sysselsetting og arbeidsforhold og helseforhold.

1) Se Andersen, H.S., 1977.

4) Ved siden av inntekt må også en annen ressurs antas å spille en stor rolle på boligmarkedet, nemlig informasjon. Rasjonell atferd på et marked forutsetter omfattende informasjon om dette markedet. Med informasjon tenkes i denne forbindelse på f.eks. kunnskap om offentlig støtteordninger, lånemuligheter, boligformidling o.l. Men også den informasjon om tilbud, priser o.l. som formidles via primærkontakter og nettverk spiller en betydelig rolle. Undersøkelser viser at mengden av informasjon (herunder antall tilbud) er forskjellig på de ulike delmarkedene (f.eks. har husholdninger som flytter inn i selveide boliger flere valgmuligheter enn husholdninger som flytter inn i leide boliger¹⁾). Også typen informasjonskanaler har ulik betydning på forskjellige delmarkeder²⁾. F.eks. synes personlige forbindelser å være den viktigste informasjonskilde i lavinntektsgruppen i byene. Dette innebærer at innflyttere således vil være dårligere stillet på dette markedet.

5) Ytterligere et særpreg ved boligmarkedet, er at en stor del av boligene formidles utenfor det "offentlige" markedet, gjennom mere private uformelle markedskanaler. Boforholdsundersøkelsen 1973 viste at over 40 prosent av husholdningene skaffet seg boligen via privat formidling (arv/gave, slekt/venner eller arbeidsgiver).

Det viser seg også at det er tydelig forskjeller med hensyn til hvilke husholdninger som bruker de ulike markedskanaler. For Levekårsundersøkelsen 1973 har vi data som muliggjør en avgrensning av lavinntektsgruppen på samme måte som den vi skal bruke i denne undersøkelsen. Det viser seg da (tabell 41 i vedlegget) at personer i husholdninger med lav inntekt oftere har skaffet seg boligen gjennom private, uformelle kanaler, mens personer i husholdninger med høy inntekt oftere benytter "offentlige" kanaler. For eksempel: Andelen som har skaffet boligen ved arv/gave eller gjennom slekt/venner er 41 prosent i lavinntektsgruppen, mens bare 24 prosent av personene som tilhører husholdninger med høy inntekt hadde anskaffet boligen på denne måten. Omvendt finner vi at personer i husholdninger med høy inntekt oftere nevner "offentlige" kanaler som boligbyggelag, eiendomsmekler/advokat eller annonser (henholdsvis 21 og 7 prosent).

6) Etterspørselen etter boliger skjer i forbindelse med flytting. Men ikke alle flyttinger har sammenheng med husholdningenes ønsker om å forbedre sine boforhold. Flyttemotivundersøkelsen 1972 (Statistisk Sentralbyrå, 1974a) viser at bare omtrent en tredjedel av flyttingene har bolig- og miljøforhold som viktigste årsak³⁾. Skifte av bolig skjer altså ofte på grunn av andre forhold, f.eks. arbeidsforhold, familieforhold o.l. Husholdninger som flytter av slike årsaker, står ofte i en presset situasjon hvor boligbehovet på en eller annen måte må tilfredsstilles. Disse vil derfor ofte måtte akseptere en bolig som er dyrere eller dårligere enn hva de ønsker. Flytting kan således føre til en dårlig boligsituasjon. (21 prosent av flytterne i flyttemotivundersøkelsen oppgav at deres boligstandard var blitt dårligere).

Det viser seg også at andelen flytter som oppgir bolig- og miljøforhold som årsak til flyttingen økes med økende inntekt (Statistisk Sentralbyrå, 1974a, tabell 44). Flyttere med lav inntekt flytter oftere av andre grunner.

Det er således en rekke faktorer som påvirker forholdet mellom inntekt og boforhold når husholdninger skaffer seg en bolig. Men også det som skjer etter en flytting, vil innvirke på forholdet mellom boforhold og ressurser.

7) Et karakteristisk trekk ved boligmarkedet er en viss "treghet": Selv om en nok i prinsippet må anta at en husholdning løpende vurderer sin boligsituasjon i forhold til sine ressurser og/eller behov, så er en flytting for de fleste en såpass stor begivenhet at de likevel blir boende i boligen. Med tiden vil også beboerne utvikle et visst tilhørighetsforhold til boligen og bomiljøet. Dette gjelder kanskje særlig eldre mennesker, men også f.eks. familier med barn i skolepliktig alder. Dessuten vil husholdningens inntektsforhold kunne endre seg etter en flytting. Alt dette innebærer at det kan oppstå et "misforhold" mellom ressurser og boforhold: Husholdninger med god økonomi og/eller behov for bedre/større bolig blir likevel boende i en utilfredsstillende bolig (eller: en husholdning som et år har midlertidig lav inntekt blir fortsatt boende i en dyr bolig).

1) Se Andersen, H.S., op.cit. 2) Se Andersen, H.S., op.cit. Se også Gulbrandsen og Torgersen, 1975, s. 132. 3) Dette gjelder bare flytting mellom kommuner. Når det gjelder flytting innen kommuner, må boligforhold antas å spille en vesentlig større rolle.

Alle de forhold som her er nevnt, bidrar til at man ikke kan forvente å finne noen enkel og entydig sammenheng mellom husholdningers inntekt og deres boforhold.

Formålet med analysen er altså å undersøke nærmere denne sammenhengen, med utgangspunkt i den "modell" som er antydnet ovenfor. Den viktigste og gjennomgående problemstillingen vil være: I hvilken grad - og eventuelt på hvilken måte - bor lavinntektshusholdninger i dårligere boliger enn de øvrige husholdningene? Og videre: Spiller inntekt like stor rolle når det gjelder de ulike sidene ved boforhold? I hvilken grad bidrar andre forhold (ved markedet og husholdningene) til å forsterke eller svekke sammenhengen mellom inntekt og ulike boforholdsmål.

Gruppen "lavinntektshusholdninger" er imidlertid ikke noen homogen gruppe, verken når det gjelder boforhold eller sammensetning. I analysen vil en derfor se nærmere på denne gruppen for å finne ut hvilke lavinntektshusholdninger som har f.eks. høye/lave boutgifter, god/dårlig boligstandard, bor trangt/romslig o.l. Analysen vil hovedsakelig være deskriptiv, men en vil også forsøke å belyse enkelte avgrensede problemstillinger som for eksempel om det er slik at en del lavinntektshusholdninger bor forholdsvis bra fordi de har stort behov for en god bolig (barnefamilier) og derfor aksepterer høye boutgifter. I hvilken grad har tidligere investeringer ført til at en del husholdninger med lav inntekt i dag har høy standard? I hvilken grad har lavinntektshusholdninger god standard på bekostning av romslighet?

2. Om datamaterialet

Analysen bygger på data fra Forbruksundersøkelsen 1973¹⁾. Opplysningene om boligforhold er i denne undersøkelsen forholdsvis begrenset. Når en ikke benytter f.eks. Boforholdsundersøkelsen 1973 - som jo har mer omfattende opplysninger om boforhold - så skyldes dette de ufullstendige inntektsdataene i denne undersøkelsen og at det ikke var mulig å foreta en kobling med skatteligningsmaterialet.

Den overveiende delen av opplysningene om husholdningenes boforhold stammer fra forbruksundersøkelsens avslutningsintervju, som ble besvart av 3 600 husholdninger. Opplysningen om boutgifter stammer delvis fra regnskapsheftet. Bare 3 363 husholdninger førte slikt regnskap, og opplysninger om boutgifter mangler derfor for en del husholdninger.

Avslutningsintervjuet ble besvart av 77 prosent av husholdningene. Frafallet fordelte seg imidlertid ikke likt, men var størst i små husholdninger og i tettbygde strøk. For å korrigere for frafallet ble det foretatt en etterstratifisering etter to variable, nemlig bosted og antall husholdningsmedlemmer. Utvalget ble deretter veiet med følgende vekter:

Frafallsvekter:

Bosted	Antall husholdningsmedlemmer		
	1	2	3 og flere
Tettbygde strøk	1,7	1,3	1,1
Spredtbygde strøk	1,3	1,1	1,0

Veiingen resulterte i en korrigert utvalgsstørrelse på 4 228 husholdninger. Dette innebærer at varianser beregnet på grunnlag av den korrigerede utvalgsstørrelsen ikke er et anslag for den sanne variansen, idet anslag beregnet på denne måten vil bli for lave. Dersom riktige variansanslag skal lages, må en benytte den opprinnelige utvalgsstørrelsen.

Husholdninger med studenter som hovedinntektstakere (i alt 37) er - på grunn av sin spesielle posisjons - holdt utenfor.

1) For en nærmere beskrivelse av denne undersøkelsens opplegg og gjennomføring, se Statistisk Sentralbyrå, 1975b.

3. Avgrensning av lavinntektshusholdninger¹⁾

Opplysningene om husholdningenes inntekt er hentet fra skattelikningsmaterialet og gjelder netto inntekt (dvs. inntekt - fradrag).

Bruk av likningsdata innebærer at en lavinntektsgruppe vil kunne inneholde husholdninger som egentlig ikke hører hjemme i denne gruppen, idet man vil få med en del husholdninger med et høyere forbruk enn det den registrerte inntekten skulle tilsi. Dette kan skyldes mange forhold; utbetaling av syke- eller arbeidsløshetsstrygd over en lengere periode, store renteutgifter til boliglån, skatteunndragelser, osv. Andre undersøkelser viser at nettopp husholdninger med lav inntekt gjennomsnittlig har en vesentlig høyere forbruksutgift enn den forbruksdisponible inntekten²⁾.

Lavinntektshusholdningene ble avgrenset på følgende måte: Husholdningene ble gruppert etter husholdningstype og for hver husholdningstype er 20 prosent av husholdningene med lavest inntekt gruppert som lavinntektshusholdninger. Lavinntektsgruppen er altså summen av disse gruppene for alle husholdningstypene. Denne avgrensningemetoden innebærer at andelen lavinntektshusholdninger er like stor i alle husholdningstyper.

Tabell 42 i vedlegget viser inntektsfordelingen for de enkelte husholdningstyper. I analysen vil følgende inntektsgruppering bli benyttet:

- Husholdninger med lav inntekt: de laveste 20 prosent av inntektsfordelingen i de enkelte husholdningstyper
- Husholdninger med middels inntekt: de midterste 20-70 prosent av inntektsfordelingen i de enkelte husholdningstyper
- Husholdninger med høy inntekt: de øverste 30 prosent av inntektsfordelingen i de enkelte husholdningstyper

Av tabell 42 ser vi at grensene for inntektsgruppene varierer meget med husholdningstype. Når det f.eks. gjelder husholdninger som består av enslige personer er disse grensene ganske lave, mens de for store husholdninger (og også ektepar under 67 år uten barn) er forholdsvis høye. F.eks. vil et ektepar med 2 barn med en inntekt på kr 33 000 tilhøre lavinntektsgruppen, mens en enslig over 67 år med en inntekt på 16 000 vil være klassifisert som tilhørende husholdninger med høy inntekt.

For den videre analysen kan det være nyttig å se litt nærmere på sammensetningen av lavinntektsgruppen. Denne framgår av tabell 43 i vedlegget, og kan sammenfattes slik:

Lavinntektshusholdninger finnes i alle grupper. Noen grupper er imidlertid underrepresentert. Dette gjelder husholdninger hvor hovedpersonen er 25-49 år. Videre er ansatte underrepresentert og særlig yrkene teknisk, vitenskapelig og humanistisk arbeid, kontor- og handelsarbeid. Det samme gjelder husholdninger i tettbygde strøk.

Omvendt finner vi at husholdninger hvor hovedinntektstakeren er ikke-yrkesaktiv eller selvstendig i jordbruk, skogbruk eller fiske er overrepresentert i lavinntektsgruppen. Tilsvarende er husholdninger i kommuner med sterkt innslag av primærnæringer overrepresentert i lavinntektsgruppen.

4. Begreper og definisjoner

De fleste levekårs- eller velferdskomponenter er problematiske i den forstand at det hersker (til dels stor) uenighet om hvilke mål ellers indikatorer som skal brukes, noe som igjen ofte henger sammen med en mer grunnleggende uenighet om hvilke livsforhold som skal anses som velferdsrelevante.

Også boforholdskomponenten er i så måte problematisk, men vi har i hvert fall her to vel-etablerte mål; nemlig boligens sanitærstandard og dens romslighet (antall personer pr. rom). Noen betrakter også boutgifter (eller boutgiftsbelastning) som en boforholdsindikator³⁾. Det er imidlertid klart at disse to (eventuelt tre) tradisjonelle målene bare fanger inn visse begrensede sider ved boforholdene.

1) For en nærmere beskrivelse av avgrensningen av lavinntektshusholdninger, se Andersen, A.S., 1977.

2) Se Skarstad, 1977. 3) Se f.eks. Solheim, 1977.

Andre sider ved bosituasjonen som ville være av interesse er f.eks. bomiljø, boservice, uteareal o.l. Når disse sidene ikke behandles i denne analysen, skyldes det ikke at vi anser disse indikatorene for å være mindre interessante eller relevante, men rett og slett at vi i vårt materiale ikke har opplysninger om dette. Det samme gjelder forhold som behov for utbedringer og reparasjoner, vurdering av egen bosituasjon, flytteønsker o.l.

Noen definisjoner

Yrkesaktiv person. En person er regnet som yrkesaktiv dersom vedkommende utførte inntektsgivende arbeid av minst 25 timer varighet i siste 30-dagers-periode før intervjuet fant sted.

Husholdning. Personer som bor i samme bolig og som har felles kost (minst ett måltid pr. dag).

Bostedsstrøk. Med tettbygde strøk menes hussamlinger med minst 200 personer der husene ikke ligger mer enn 50 meter fra hverandre. Med spredtbygde strøk menes all bebyggelse der avstanden til nærmeste hus er større enn 50 meter, og dessuten alle hussamlinger med færre enn 200 personer. Hvert utvalgsområde er gruppert som tettbygd eller spredtbygd strøk alt etter om mesteparten av befolkningen bor i tettbygd eller spredtbygd strøk.

I tabellene er det gitt egne tall for Oslo, Bergen og Trondheim. Bergen omfatter her gamle Bergen kommune med de grenser som gjaldt før sammenslåingen 1. januar 1972.

Familiefase. Inndelingen er basert på hovedinntektstakerens alder og om hovedinntektstakeren har ektefelle og/eller barn. Eventuelle andre personer i husholdningen er ikke tatt i betraktning ved grupperingen. Gruppene Yngre enslige og Eldre enslige f.eks., omfatter hovedinntektstakere uten ektefelle eller barn, enten hovedinntektstaker bor alene eller sammen med andre. Enslige forsørgere med barn er gruppert sammen med ektepar med barn som Familie med barn.

Skillet mellom yngre og eldre går ved 45 år. Husholdninger med hovedinntektstaker under 45 år er gruppert som yngre. Husholdninger med hovedinntektstaker 45 år og over er gruppert som eldre.

Total forbruksutgift. Total forbruksutgift omfatter husholdningens utbetalinger i regnskapsperioden (omregnet til tall for hele året). En del utgifter som f.eks. utgift til bolig, kjøp av varige forbruksvarer (bil, elektriske husholdningsmaskiner o.l.), utgifter til kostbare klesartikler, selskapsreiser osv. er registrert ved intervju. For varige forbruksvarer utgjør forbruksutgiften differansen mellom utgift ved kjøp og "inntekt" ved eventuelt salg (innbytte).

I total forbruksutgift inngår ikke utgifter til direkte skatter, trygdepremier, gitte gaver, realinvesteringer (f.eks. kjøp av bolig og utgifter til bygging og påbygging av bolig), og kontraktmessig sparing (f.eks. pensjonsinnskott, avdrag på lån, livsforsikring m.v.).

I tillegg til utbetalingene omfatter total forbruksutgift verdien av forbruket av egenproduserte varer og mottatte gaver. Egenproduserte varer er verdsatt etter produsentpris, og mottatte gaver etter detaljpris.

Om det videre opplegget

Analysen faller i 5 deler. I kapittel II ser vi innledningsvis på forholdet mellom husholdningens inntekt og boutgifter (absolutte tall og boutgiftsbelastning). I kapittel III behandles boform, dvs. hustype og eie-, leieforholdet til boligen. Kapitlene IV og V behandler sanitærstandard og boligstørrelse (botetthet). I kapittel VI blir så disse to indikatorene analysert i relasjon til hverandre og et mer omfattende og sammensatt mål på boligens kvalitet blir konstruert.

II. BOUTGIFTER

Forbruksundersøkelsen 1973 registrerte utgifter til bolig, lys og brensel, som omfatter både boligutgifter og utgifter til fritidshus. For husholdninger med egen prosentliknet bolig omfatter utgiftene renter og lån til boligen, reparasjoner og vedlikehold, forsikring, vannavgift og forskjellige andre avgifter. For regnskapsliknet bolig omfatter boligutgiftene stipulert årlig husleie ifølge siste skattelikning. For husholdninger med leid bolig utgjør boligutgiftene husleie og renter på lån

til boliginnskott. Verdien av fri bolig er satt til liknet beløp ved siste skattelikning. Utgifter til fritidshus omfatter eventuelle renter på lån, forsikring og avgifter. For husholdninger som har leid fritidshus i ferien er denne utgiften tatt med. Utgifter til vedlikehold omfatter både kjøp av varer, lønningsutgifter og andre utgifter i forbindelse med vedlikehold av egen bolig, leid bolig og fritidshus.

Dette innebærer at det boutgiftsbegrepet som benyttes i denne analysen delvis avviker fra hva som i andre undersøkelser betegnes som boutgifter.

For det første omfatter beløpet også utgifter til fritidshus. Disse har det ikke vært mulig å skille ut og trekke fra. Dette betyr at en del husholdninger får for høye boutgifter¹⁾. Særlig gjelder dette husholdninger med høye inntekter.

For det andre omfatter beløpet ikke avdrag på boliglån eller innskuddslån. Hvorvidt slike avdrag "egentlig" bør inngå ved beregning av boutgifter kan imidlertid diskuteres. Avdrag på lån kan også betraktes som sparing eller investering. På den annen side: I en analyse av forholdet mellom husholdningens inntekt og boutgifter ville det vært av stor betydning også å ha opplysninger om avdrag, idet inntekten jo setter grenser for hvilke avdrag en husholdning kan klare. Manglende opplysninger om avdrag forstyrrer også sammenlikningen av de faktiske boutgiftene i ulike grupper.

I den grad man betrakter avdrag som en utgift, vil således våre boutgiftstall være for lave når det gjelder husholdninger med lån. Dette gjelder særlig husholdninger i selveide boliger, men også leieboere med innskuddslån. Boforholdsundersøkelsen 1973 gir en del opplysninger om hvilke typer husholdninger som har boliggjeld og betaler avdrag: Det er særlig nyinnflyttede husholdninger; yngre ektepar og familier med barn. Husholdninger med høye inntekter betaler også oftere (og høyere) avdrag²⁾.

En tredje svakhet ved vårt materiale er at vi mangler opplysninger om bostøtte, både hvilke husholdninger som mottar slik støtte og beløpets størrelse. Dette innebærer at en del husholdninger i vår undersøkelse får høyere boutgifter enn det de faktisk betaler. Dette gjelder særlig husholdninger med lav inntekt og høye boutgifter, spesielt yngre familier med barn og eldre enslige.

Dette er alt sammen forhold som må tas med i betraktning når vi i det følgende analyserer boutgiftenes størrelse i ulike husholdninger³⁾.

I dette kapitlet skal vi, som en innledning, se nærmere på forholdet mellom inntekt og boutgifter. I de senere kapitlene vil så boutgiftene bli analysert i forhold til de ulike sider ved boforholdene.

1. Forholdet mellom inntekt og boutgifter

Den gjennomsnittlige årlige boutgift for alle husholdninger var kr 4 330⁴⁾, dvs. ca. kr 360 pr. mnd. Som man skulle forvente er det klare forskjeller mellom de ulike inntektsgruppene: husholdninger med lav, middels og høy inntekt hadde henholdsvis kr 3 320, kr 3 990 og kr 5 510 i gjennomsnittlige boutgifter pr. år.

Dette tyder på at boutgiftene stort sett tilpasses husholdningens inntekt. Men disse gjennomsnittstallene skjuler også store variasjoner innen de forskjellige inntektsgruppene. Selv om inntekten setter grenser for hvor store boutgifter en husholdning kan klare, så vil nivået for denne tilpassningen variere, avhengig av en rekke faktorer.

En slik faktor er det lokale boligmarkedet. I pressområder, hvor etterspørselen etter boliger er større enn tilbudet, vil det generelle pris- og kostnadsnivået være høyere, og mange husholdninger vil måtte akseptere en dyrere bolig enn de ville gjort på et annet marked.

1) Utgifter til renter, forsikring, avgifter og leie av fritidshus utgjorde gjennomsnittlig ca. 90 kroner. I tillegg kommer utgifter til lys og brensel og vedlikeholdsutgifter. Bare en liten del av husholdningene hadde imidlertid utgifter til fritidshus, og beløpet vil derfor være høyere for de husholdningene som faktisk hadde slike utgifter. 2) Statistisk Sentralbyrå, 1974, tabell 61 og 65. 3) Ytterligere et problem i analysen av boutgifter er at rentene kommer til fradrag på selvangivelsen og at de faktiske renteutgiftene således er mindre enn det som betales. Dette har vi imidlertid ingen mulighet for å ta hensyn til. 4) Dette er ca. kr 400 lavere enn det beløp som tidligere er publisert (Statistisk Sentralbyrå, 1975B, tabell 5). En del boutgifter ble registrert over en 14-dagers periode, og beløpet ble deretter multiplisert med 26. Dette medfører at noen husholdninger fikk urimelig høye boutgifter. Vi har her valgt å holde 12 husholdninger med kr 50 000 eller mer i boutgifter utenfor.

På denne bakgrunn kan man spørre seg om ikke også tallene ovenfor bare - helt eller delvis - kan være et resultat av at lavinntektshusholdninger oftere er bosatt i spredtbygde strøk, hvor boutgiftene er lavere?

For å belyse dette kan vi se på boutgiftene i ulike bostedsstrøk:

Tabell 1. Totale boutgifter pr. år for husholdninger i forskjellige bostedsstrøk og inntektsgrupper. Kroner

Inntekt	Alle	Bostedsstrøk		
		Oslo, Bergen, Trondheim	Tettbygde strøk ellers	Spredtbygde strøk
Alle husholdninger	4 330	5 480	4 740	3 330
Lav	3 320	4 120	3 830	2 890
Middels	3 990	5 040	4 220	3 360
Høy	5 510	6 290	5 840	3 900

Vi ser her at forskjellene mellom husholdninger i de ulike inntektsgruppene er reelle. Men det er også klare forskjeller mellom de ulike bostedsstrøk: boutgiftene er høyest i Oslo, Bergen og Trondheim og lavest i spredtbygde strøk.

Husholdningenes boutgifter kan nok således sies å være tilpasset inntekten, men denne tilpassingen skjer på et visst nivå som bestemmes av det lokale boligmarkedet. Tydeligst ser vi dette ved at lavinntektshusholdninger i Oslo, Bergen og Trondheim har en høyere gjennomsnittlig boutgift enn husholdninger med høy inntekt bosatt i spredtbygde strøk.

Som nevnt i innledningen vil imidlertid også andre faktorer virke inn på forholdet mellom inntekt og boutgifter og bidra til at den enkelte husholdning får høyere eller lavere boutgifter enn inntekten skulle tilsi. Dette innebærer at vi må forvente store individuelle variasjoner innen de ulike inntektsgruppene.

En slik faktor er husholdningens behov, som igjen er bestemt av dens sammensetning. Husholdninger med barn må antas å ha større behov for en bolig med f.eks. høy sanitærstandard, og de vil derfor kanskje også måtte akseptere høyere boutgifter. Tabell 2 viser imidlertid ikke noen slik klar sammenheng.

Tabell 2. Totale boutgifter pr. år for husholdninger i forskjellige familiefaser og inntektsgrupper. Kroner

Inntekt	Alle	Familiefase					
		Yngre enslige	Yngre ektepar uten barn	Yngre familier med barn	Eldre familier med barn	Eldre ektepar uten barn	Eldre enslige
Alle husholdninger	4 330	3 190	6 180	5 730	4 450	3 780	3 150
Lav	3 320	(2 680) ¹⁾	(3 670)	4 180	2 710	3 160	2 780
Middels	3 990	2 860	5 530	5 170	4 400	3 460	3 110
Høy	5 510	3 870	7 370	7 760	5 570	4 690	3 530

1) Tall er satt i parentes når grunnlaget for beregningen er mindre enn 25 husholdninger.

De høyeste boutgiftene finnes riktignok stort sett blant yngre familier med barn, men også delvis hos yngre ektepar uten barn. Eldre familier med barn har derimot betydelig lavere boutgifter.

Når yngre ektepar og yngre familier har de høyeste boutgiftene, henger nok dette sammen med at de nettopp har skaffet seg boligen.

Av tabellen ser vi videre at forskjellen i boutgifter er størst i de familiefasene hvor behovet må antas å være størst (familier med barn), noe som tyder på at de økte behovene først og fremst får gjennomslagskraft i husholdninger med høy inntekt.

2. Boutgiftsandel

I forrige avsnitt så vi at husholdninger som tilhører lavinntektsgruppen har klart lavere boutgifter enn de øvrige husholdningene.

En annen måte å betrakte boutgiftene på, er å se på hvor stor andel av sin inntekt en husholdning bruker til å bo. Utgifter til bolig er - ved siden av utgifter til mat og klær - hva man kan kalle nødvendige forbruksutgifter. En ofte uttalt målsetning er således at boutgiftene ikke bør overstige 20 prosent av inntekten¹⁾.

På samme måte som husholdningens inntekt setter en øvre grense for boutgiftene, så setter det lokale boligmarkedet en nedre grense. En del lavinntektshusholdninger vil derfor måtte akseptere relativt høye boutgifter, særlig i pressområder. På denne bakgrunn er det rimelig å forvente at lavinntektshusholdninger, særlig i Oslo, Bergen og Trondheim, men også i tettbygde strøk, har en større boutgiftsbelastning enn de øvrige husholdningene.

En slik hypotese rimer også med resultatene av en rekke undersøkelser²⁾ som viser at "boutgiftsprosenten" synker med stigende inntekter.

På grunn av en del lavinntektshusholdninger i vårt materiale er registrert med null i inntekt, er det imidlertid ikke mulig å beregne boutgiftsbelastningen som andel av inntekt. I stedet har vi valgt å beregne boutgifter i prosent av de totale forbruksutgiftene, i det følgende kalt boutgiftsandel. Denne boutgiftsandelen er altså en brøk, og en høy boutgiftsandel kan således framkomme på to måter; enten ved at boutgiftene er høye eller ved at forbruksutgiften er lav.

Med denne beregningsmåten får vi en gjennomsnittlig boutgiftsandel på 14 prosent for alle husholdninger, og for landet som helhet er det ingen forskjell mellom de ulike inntektsgruppene.

Ser vi imidlertid på boutgiftsandelen i ulike bostedsstrøk, finner vi at vår hypotese bekreftes:

Tabell 3. Gjennomsnittlig boutgiftsandel for husholdninger i forskjellige bostedsstrøk og inntektsgrupper

Inntekt	Alle	Bostedsstrøk		
		Oslo, Bergen, Trondheim	Tettbygde strøk ellers	Spredtbygde strøk
Alle husholdninger	14,1	16,6	14,5	12,3
Lav	14,2	20,0	16,4	11,9
Middels	13,9	16,1	14,4	12,6
Høy	14,2	16,2	14,1	12,3

I områder med stramt boligmarked (særlig Oslo, Bergen og Trondheim) har husholdninger med lav inntekt en høyere boutgiftsandel enn de øvrige husholdningene. I spredtbygde strøk er det ingen slik forskjell.

Eller sagt på en annen måte: Det er i lavinntektsgruppen at vi finner de største variasjonene i boutgiftsandel. Dette betyr at husholdninger med lav inntekt ikke på samme måte som de øvrige husholdningene er i stand til å tilpasse boutgiftene til inntekten, og en del lavinntektshusholdninger får derfor en relativt høy boutgiftsandel.

Dette framgår tydelig hvis vi ser på husholdninger med høy boutgiftsandel (20 prosent eller mer). (Tabell 4, neste side).

På grunn av måten forbruksutgiftene (herunder boutgiftene) er registrert på (se fotnote 3 side 8), vil man få en stor spredning i boutgiftene. Disse tallene må derfor tolkes med en viss forsiktighet, særlig når det gjelder nivået. Forskjellene i tabellen er imidlertid helt klare og bekrefter det vi fant i tabell 3: det er særlig i lavinntektshusholdninger i tettbygde strøk at vi finner en høy boutgiftsandel. I Oslo, Bergen og Trondheim har halvparten av husholdninger med lav inntekt en boutgiftsandel på 20 prosent eller mer.

1) Se f.eks. Stortingsmelding nr. 92 (1974-75), kap. 4. 2) Se f.eks. Holm, 1964.

Tabell 4. Andelen husholdninger med høy¹⁾ boutgiftsandel i forskjellige inntektsgrupper og bostedsstrøk. Prosent

Inntekt	Alle	Bostedsstrøk		
		Oslo, Bergen Trondheim	Tettbygde strøk ellers	Spredtbygde strøk
Alle husholdninger	21	29	23	15
Lav	24	49	30	16
Middels	19	24	22	15
Høy	22	30	22	15

1) Boutgiftene utgjør 20 prosent eller mer av total forbruksutgift.

III. BOFORM

Med begrepet boform forstår vi her hustype og eie-, leieforholdet til boligen¹⁾. Ingen av disse to indikatorene er imidlertid entydige kvalitetsmål, og det er således vanskelig - ut fra et velferdsformål - å spesifisere hvilken boform som er best. Man kan ikke uten videre gå ut fra at én hustype er kvalitativt bedre enn andre, eller at det er bedre å eie boligen selv enn å leie. Hva den enkelte husholdning foretrekker, vil i stor grad være avhengig av personlig smak, familiesituasjon, o.l.

På den annen side er det vel liten tvil om at f.eks. hustype av de fleste mennesker oppfattes som en velferdsrelevant dimensjon ved boforhold. Således er noen hustyper (småhus og særlig eneboliger) mer ettertraktet enn andre. Ulike hustyper innebærer også ofte forskjellige typer bomiljø, forskjellig adgang til utearealer, o.l. Hustype kan derfor også brukes som et grovt mål på det ytre bomiljø.

Når det gjelder eie-, leieforholdet til boligen, så innebærer det å eie boligen selv en større frihet til å foreta endringer på boligen (modernisering/oppussing) og å tilpasse den husholdningens vekslende behov. Det viktigste ved eie-, leieforholdet - i en levekårssammenheng - er likevel graden av trygghet i bosituasjonen. Selveide boliger og boliger med innskott kan sies å være relativt trygge boformer (selv om situasjoner med høye boutgifter og f.eks. arbeidsløshet, sykdom o.l. også vil kunne medføre utrygghet, særlig i lavinntektsgruppene). Utrygge bosituasjoner finner vi først og fremst i rene leieforhold uten innskott og i sammenkoblingen av arbeidsforhold og bolig (tjenesteboliger o.l.).

Også med tanke på analysen av de øvrige sider ved boforhold vil en gjennomgåelse av hustype og eie-, leieforholdet være nyttig. Det følgende kan derfor også like meget ses på som en innledning til og en bakgrunn for den videre analysen.

Siden boform som nevnt er et lite entydig og klart kvalitetsmål og derfor også problematisk som velferdindikator, vil dette imidlertid ikke bli like grundig behandlet som de øvrige indikatorene.

1. Hustype

Siden de ulike typer småhus er meget etterspurt på boligmarkedet, kunne en forvente at husholdninger som tilhører lavinntektsgruppen sjeldnere bor i denne typen hus. Tabell 5 tyder imidlertid på at dette ikke er tilfelle, snarere tvert imot.

Hvis vi i tabellen slår sammen de forskjellige typene småhus (dvs. frittliggende enebolig, enebolig i rekke, kjede o.l., horisontalt delte tomannsboliger og våningshus), finner vi en svak motsatt tendens; nemlig at lavinntektshusholdninger oftere bor i småhus sammenliknet med husholdninger med middels og høye inntekter (76 prosent mot henholdsvis 73 og 68 prosent).

Dette gjelder imidlertid ikke alle typer småhus. Det er således ingen forskjell med hensyn til hvilke husholdninger som bor i frittliggende enebolig. Lavinntektshusholdninger bor oftere i våningshus, men sjeldnere i enebolig i rekke, kjede o.l.

1) Begrepet "boform" er hentet fra den svenske undersøkelsen om boforhold; Statistiska Centralbyrån, 1967.

Tabell 5. Husholdninger i forskjellige inntektsgrupper etter hustype. Prosent

Inntekt	I alt	Hustype						Tallet på husholdninger
		Frittliggende enebolig	Enebolig i rekke, kjede, o.l.	Horisontalt delt tomannsbolig	Våningshus	Blokk, høyhus	Annet ¹⁾	
Alle husholdninger	100	41	7	10	14	15	13	4 228
Lav	100	42	2	8	24	12	12	773
Middels	100	42	6	11	14	12	14	2 185
Høy	100	40	11	10	7	21	11	1 270

1) Omfatter bl.a. forretningsbygg, driftsbygg, o.l. hvor halvparten eller mindre av golvarealet benyttes til privatleilighet, hus med to eller flere horisontalt delte tomannsboliger.

Når en så stor andel av lavinntektshusholdningene bor i småhus, henger dette selvfølgelig sammen med at disse oftere er bosatt i spredtbygde strøk, hvor småhus er den dominerende hustypen. Dette framgår av følgende tabell:

Tabell 6. Husholdninger i forskjellige bostedsstrøk og inntektsgrupper etter hustype. Prosent

Bosted Inntekt	I alt	Hustype						Tallet på husholdninger
		Frittliggende enebolig	Enebolig i rekke, kjede, o.l.	Horisontalt delt tomannsbolig	Våningshus	Blokk, høyhus	Annet ¹⁾	
Alle husholdninger	100	41	7	10	14	15	13	4 228
Oslo, Bergen, Trondheim	100	9	8	6	1	56	19	834
Lav	100	4	3	4	3	70	16	111
Middels	100	6	7	6	2	55	24	364
Høy	100	13	10	6	1	53	16	359
Tettbygde strøk ellers	100	45	10	18	2	9	17	1 775
Lav	100	44	4	18	2	7	25	232
Middels	100	44	9	20	2	7	19	925
Høy	100	47	15	15	2	11	11	618
Spredtbygde strøk	100	55	2	4	32	9	6	1 619
Lav	100	50	1	4	41	0	4	430
Middels	100	55	3	4	31	0	8	896
Høy	100	60	2	4	26	1	8	293

1) Se fotnote tabell 5.

Når vi på denne måten studerer forholdet mellom inntekt og hustype i de ulike bostedsstrøk, ser vi at lavinntektshusholdninger i tettbygde strøk sjeldnere bor i småhus. I spredtbygde strøk er det ingen slik forskjell, noe som skyldes at så å si hele boligmassen her består av småhus. Det betyr at det å bo i småhus ikke kan betraktes som en meningsfull boforholdsindikator i spredtbygde strøk. Denne indikatoren har altså først og fremst mening i tettbygde strøk (og særlig i Oslo, Bergen og Trondheim).

Våningshus lar seg vanskelig analysere innen en "markedsmodell" med tilbud og etterspørsel, idet denne hustypen ikke omsettes på boligmarkedet på samme måte som andre boliger. Det å bo i våningshus er således ikke uttrykk for et "bolig-valg" ut fra ressurser, behov eller preferanser, men er snarere noe som "følger med" en bestemt yrkessituasjon.

Hvis vi derfor holder våningshus utenfor, vil husholdninger med lav inntekt - uansett hvor de bor - sjeldnere bo i småhus.

Som en oppsummering kan vi si at lavinntektshusholdninger sjeldnere bor i de "populære" hus-typene, som det er stor konkurranse om (eneboliger og horisontalt delte tomannsboliger) og oftere i våningshus og høyhus.

2. Eie-, leieforholdet til boligen

Eie-, leieforholdet til boligen har næye sammenheng med hustype (småhus er oftere selveid), og er også et tvetydig kvalitetsmål.

Som tidligere nevnt er eie-, leieforholdet først og fremst viktig her som en indikator på trykgheten i bosituasjonen. Det å eie boligen selv innebærer imidlertid også et ansvar (f.eks. vedlikehold), et ansvar som av mange (f.eks. eldre) kan oppfattes som en belastning. Man bør således være forsiktig med å se eie-, leieforholdet som en entydig kvalitetsdimensjon.

Det å finansiere en selveid bolig eller innskottsbolig krever egenkapital og/eller lån, noe som igjen krever en inntekt av en viss størrelse og en viss stabilitet i inntekten. Vi skulle derfor forvente at lavinntektshusholdninger sjeldnere bor i selveide boliger eller boliger med innskott.

Tabell 7. viser imidlertid at det - for landet som helhet - ikke er noen forskjell m.h.t. andelen husholdninger som bor i selveide boliger i de ulike inntektsgruppene.

Tabell 7. Husholdninger i forskjellige inntektsgrupper, etter eie-, leieforholdet til boligen. Prosent

Inntekt	I alt	Eie-, leieforhold				Tallet på husholdninger
		Leier med innskott	Leier uten innskott	Tjenesteboliger o.l.	Selveier	
Alle	100	14	23	6	57	4 228
Lav	100	9	27	7	57	773
Middels	100	12	25	7	57	2 185
Høy	100	21	19	4	56	1 270

Den viktigste forskjellen består i at husholdninger med høy inntekt oftere enn lavinntektshusholdninger leier boliger med innskott og sjeldnere leier uten innskott.

Men på samme måte som når det gjaldt hustype så dekker også denne tabellen over viktige forskjeller mellom ulike bostedsstrøk og inntektsgrupper. Dette framgår av tabell 8.

Tabell 8. Husholdninger i forskjellige bostedsstrøk og inntektsgrupper etter eie-, leieforholdet. Prosent

Bosted Inntekt	I alt	Eie-, leieforhold				Tallet på husholdninger
		Leier med innskott	Leier uten innskott	Tjenesteboliger o.l.	Selveier	
Alle husholdninger	100	14	23	6	57	4 228
Oslo, Bergen, Trondheim	100	43	37	3	16	834
Lav	100	40	48	4	9	111
Middels	100	40	42	6	13	364
Høy	100	47	30	1	22	359
Tettbygde strøk ellers	100	13	25	5	57	1 775
Lav	100	10	39	4	47	232
Middels	100	11	27	6	56	925
Høy	100	15	16	5	64	618
Spredtbygde strøk	100	1	15	8	77	1 619
Lav	100	1	16	9	75	430
Middels	100	0	15	8	77	896
Høy	100	1	12	7	81	293

Vi finner at det, særlig i tettbygde strøk, er en klar sammenheng mellom husholdningens inntekt og eie-, leieforholdet til boligen. Husholdninger med middels og høye inntekter bor oftere i selveide boliger, mens husholdninger med lav inntekt oftere leier uten innskott.

Denne korte gjennomgåelsen har vist at det var en visst sammenheng mellom husholdningens inntekt og boform. Særlig gjelder dette i tettbygde strøk. Her fant vi at lavinntektshusholdninger sjeldnere bodde i de mest ettertraktede hustypene (eneboliger og horisontalt delte tomannsboliger) og de hadde også oftere en utrygg bosituasjon (leieboere uten innskudd). Vi så imidlertid også at disse forskjellene var relativt små i forhold til forskjellene mellom husholdninger bosatt i ulike bostedsstrøk.

Spørsmålet om disse forskjellene også representerer forskjeller med hensyn til husholdningenes boforhold, skal vi komme tilbake til i de neste kapitlene. Som beregnet "boform" antyder, dreier dette seg om former som kan dekke over vidt forskjellig innhold når det gjelder f.eks. sanitærstandard eller størrelse.

IV. BOLIGSTANDARD

Av de forskjellige målene på boligstandard er uten tvil sanitærstandard (om boligen har vannklosett og/eller bad/dusj) det mest brukte. Dette skyldes nok at denne indikatoren er kvalitetsmessig entydig, men det henger også sammen med at den er relativt lett å måle, sammenliknet med f.eks. den bygningmessige standarden.

Også i denne undersøkelsen blir WC og bad/dusj brukt som det viktigste mål på boligstandard. I enkelte undersøkelser betrakter man også boligens størrelse/romslighet som en del av boligstandard¹⁾. I denne analysen vil imidlertid dette bli behandlet som en selvstendig indikator (se neste kapittel). Både fordi størrelse/romslighet ikke alltid kan betraktes som noe kvalitetsmål, og fordi andre undersøkelser har funnet at disse to forholdene ikke samvarieres²⁾.

At sanitærstandard er et entydig og viktig kvalitetsmål betyr imidlertid ikke at det er noe fullgodt mål på boligstandard.

To boliger som begge har WC og bad/dusj kan likevel ha forskjellig sanitærstandard. Klosettet kan for eksempel i den ene boligen være i kjelleren eller i oppgangen, baderommene kan ha forskjellig størrelse og utstyr, bad og WC kan være i samme rom, eller en bolig kan også ha flere WC eller bad. Dette har vi imidlertid ikke opplysninger om. Vi kan således ikke skille ut de boligene som har best sanitærstandard. Dette er heller ikke så viktig for vårt formål.

Viktigere er det at vi også mangler opplysninger som gjør det mulig å skille ut de virkelig dårlige boligene som f.eks. mangler innlagt vann og/eller kloakk eller som bare har kaldt vann. Fra andre undersøkelser vet vi at det nettopp er husholdninger med lav inntekt som bor i disse boligene³⁾.

Men selv slike opplysninger ville ikke gitt noe dekkende og fullstendig bilde av boligstandard. For det første mangler vi opplysninger om boligens bygningstekniske standard; om boligen f.eks. er trekkfull eller kald, om det er behov for utbedringer og reparasjoner av vinduer/dører, elektrisk anlegg, golv, o.l. Alt dette henger nøye sammen med boligens alder⁴⁾, og denne kan således benyttes som et indirekte mål på den bygningstekniske standard.

1) Se f.eks. Ås, 1971. 2) Se Ås, 1971, tabell 12. 3) Se f.eks. Boforholdsundersøkelsen 1973, tabell 28. 4) Se f.eks. Boforholdsundersøkelsen 1973, tabell 34.

Tabell 9. Husholdninger i forskjellige inntektsgrupper etter husets byggeår. Prosent

Inntekt	I alt	Byggeår				Tallet på husholdninger
		1920 og tidligere	1921-1952	1953-1973	Uopp-gitt	
Alle husholdninger	100	27	28	43	2	4 228
Lav	100	36	30	33	2	773
Middels	100	28	27	43	2	2 185
Høy	100	19	29	51	1	1 270

Som vi ser, er det en klar sammenheng mellom inntekt og boligens alder. Lavinntekts-husholdninger bor oftere i eldre boliger, noe som tyder på at de også oftere bor i boliger med dårligere bygningsmessig standard. Det er også rimelig å anta at husholdninger med lav inntekt bor i de dårligste av de eldre boligene. Som vi senere skal se samsvarer dette godt med sammenhengen mellom inntekt og sanitærstandard. Sanitærstandard og bygningsteknisk standard omfatter samme dimensjonen ved boforhold, og en analyse av bygningstekniske indikatorer ville sannsynligvis bare bekrefte resultatene av analysen av sanitærstandardindikatorene.

Derimot mangler vi helt indikatorene som belyser hva vi kan kalle "et utvidet boligstandardbegrep": om man i boligen er plaget av støy eller luftforurensninger, adgang til uteareal, bomiljø og boservice, o.l. Disse måler andre sider ved boligstandard, og har ikke på samme måte som den bygningsmessige standarden sammenheng med sanitærstandard.

Dette innebærer således at være mål på boligstandard har klare begrensninger, idet de både er en-dimensjonale og ganske grove (det er umulig å skille ut de virkelig gode og dårlige boligene).

1. Sanitærstandard

19 prosent av alle husholdninger mangler vannklossett, 26 prosent mangler bad eller dusj, mens 16 prosent mangler begge delene.

På bakgrunn av at husholdninger med lav inntekt har lavere boutgifter, skulle vi forvente at disse oftere bor i boliger med dårlig sanitærstandard:

Tabell 10. Husholdninger i forskjellige inntektsgrupper etter om de har WC og bad/dusj. Prosent

Inntekt	I alt	Har verken	Har WC	Har både	Uopp-gitt	Tallet på husholdninger
		WC eller bad/dusj	eller bad/dusj	WC og bad/dusj		
Alle husholdninger	100	16	12	71	1	4 228
Lav	100	29	16	54	1	773
Middels	100	18	14	67	1	2 185
Høy	100	6	6	88	0	1 270

Tabellen viser at lavinntekts-husholdningene har en klart dårligere sanitærstandard enn de øvrige husholdningene, idet bare 54 prosent har både WC og bad/dusj, mens den tilsvarende andelen er henholdsvis 67 og 88 prosent for husholdninger med middels og høye inntekter. Videre ser vi at av husholdninger med mangelfull sanitærstandard, så mangler lavinntekts-husholdningene oftere både WC og bad/dusj.

Men vi ser også at det ikke bare er husholdninger med lav inntekt som bor i boliger med mangelfull sanitærstandard: 12 prosent av husholdningene med høy inntekt og 32 prosent av de med middels inntekt mangler således WC og/eller bad/dusj.

Dette viser at det er betydelig variasjoner i sanitærstandard innen de forskjellige inntektsgruppene og at også andre faktorer enn husholdningens inntekt er av betydning for boligens sanitærstandard.

Fra andre undersøkelser vet vi at det er klare forskjeller mellom de ulike "boligmarkedene" m.h.t. kvaliteten av den eksisterende boligmassen, idet man i spredtbygde strøk finner en større andel boliger med dårlig sanitærstandard. Samtidig vet vi at husholdninger med lav inntekt er konsentrert i spredtbygde strøk. Kan det derfor tenkes at forskjellen i tabell 10 således bare - helt eller delvis - kan forklares ved at lavinntekts-husholdninger oftere bor i spredtbygde strøk, hvor boligens sanitærstandard gjennomgående er dårligere?

Tabell 11. viser imidlertid at dette ikke er tilfellet:

Tabell 11. Husholdninger i forskjellige bostedsstrøk og inntektsgrupper etter om de har WC og bad/dusj. Prosent

Bosted Inntekt	I alt	Har verken WC eller bad/dusj	Har WC eller bad/dusj	Har både WC og bad/dusj	Uopp- gitt	Tallet på hushold- ninger
Alle husholdninger	100	16	12	71	1	4 228
Oslo, Bergen, Trondheim	100	10	14	76	1	834
Lav	100	15	22	60	3	111
Middels	100	12	20	68	0	364
Høy	100	6	5	89	0	359
Tettbygde strøk ellers	100	8	12	79	1	1 755
Lav	100	18	22	58	2	232
Middels	100	9	14	76	1	925
Høy	100	4	5	91	0	618
Spredtbygde strøk	100	29	11	60	1	1 619
Lav	100	37	12	50	1	430
Middels	100	30	11	58	1	896
Høy	100	11	9	79	1	293

Innen de ulike bostedsstrøk er det klare forskjeller mellom inntektsgruppene; over alt bor husholdninger med lav inntekt oftere i boliger med mangelfull sanitærstandard. Forskjellen mellom husholdninger med lav og middels inntekt er størst i tettbygde strøk utenfor Oslo, Bergen og Trondheim.

Det er også klare forskjeller mellom tettbygde og spredtbygde strøk. Konsentrasjon av lavinntektshusholdninger i spredtbygde strøk bidrar således til å "forklare" den dårligere sanitærstandarden i denne gruppen.

Sammenhengen mellom husholdningens inntekt og boligens sanitærstandard er altså klar og entydig; sanitærstandard øker med økende inntekt. Dette er hva vi forventer å finne og trenger forsåvidt ingen forklaring. Vi kan snarere stille spørsmålet: Hvorfor er ikke denne sammenheng enda klarere? Over halvparten av husholdningene med lav inntekt bor i boliger med god sanitærstandard, samtidig som over 10 prosent av husholdningene med høy inntekt har mangelfull sanitærstandard.

Når en såvidt stor andel lavinntektshusholdninger har god sanitærstandard, så ligger nok noe av forklaringen i manglene ved vårt inntektsbegrep (se avsnitt 1.3), og at en del lavinntektshusholdninger har en høyere levestandard og større forbruksmulighet enn den registrerte inntekten skulle tilsi.

Dette er likevel neppe tilstrekkelig til å forklare den store andelen lavinntektshusholdninger med god sanitærstandard. I det følgende skal vi derfor se litt nærmere på hvilke husholdninger som har klart, eventuelt ikke klart å skaffe seg bolig med tilfredsstillende sanitærstandard. Hovedvekten vil ligge på analysen av lavinntektshusholdningers boforhold, men tabellene som presenteres vil også gi opplysninger om husholdninger med middels og høy inntekt.

Lav inntekt er for svært mange husholdninger et mer eller mindre midlertidig fenomen, og mange av våre lavinntektshusholdninger har tidligere hatt høyere inntekter. Når så mange husholdninger med lav inntekt har god sanitærstandard, kan dette således skyldes at de er selveiere som tidligere har investert i bolig og nå har en relativt "billig" bolig med god standard. (Eller de kan også ha arvet boligen. Tabell 41 i vedlegget viser at husholdninger i lavinntektsgruppen oftere har skaffet boligen ved arv, odel eller gave).

Ser vi på eie-, leieforholdet til boligen for lavinntektshusholdninger med tilfredsstillende sanitærstandard, finner vi at en forholdsvis stor andel (61 prosent) av disse bor i selveide boliger, noe som altså er i overensstemmelse med en hypotese om at arv og tidligere investeringer spiller en stor rolle.

En annen mulig forklaring på at lavinntektsgruppen har en såvidt stor andel selveiere med god sanitærstandard ville være at en del av disse har store lån på boligen, og således har store rentefradrag i inntekten. Dette synes imidlertid ikke å være noen stor gruppe: Lavinntekts-husholdninger har den laveste gjennomsnittlige renteutgiften, og bare noen ganske få husholdninger betaler kr 5 000 eller mer i renter.

Det er imidlertid ikke de selveide boligene som har den høyeste sanitærstandard. Dette framgår av tabell 12.

Tabell 12. Andelen husholdninger i forskjellige inntektsgrupper og med forskjellige eie-, leieforhold til boligen som bor i boliger med både WC og bad/dusj. Prosent

Inntekt	Alle	Eie-, leieforholdet			Selv-eier
		Leier m/ innskott	Leier u/ innskott	Tjeneste- boliger o.l.	
Alle husholdninger	71	96	50	60	75
Lav	54	84	39	45	57
Middels	67	96	48	56	71
Høy	88	99	65	89	91

I lavinntektsgruppen, som i de øvrige inntektsgruppene, er det husholdninger i innskottsboliger som oftest har god sanitærstandard, mens husholdninger i leide boliger uten innskott har den dårligste sanitærstandard. Når innskottsboligene har den høyeste standarden henger dette selvfølgelig sammen med at ordningen med innskott er forholdsvis ny og at dette således er relativt nye boliger. Andelen lavinntekts-husholdninger som er leieboere med innskott er imidlertid liten (9 prosent), og denne gruppen bidrar således i liten grad til å trekke opp andelen husholdninger med god sanitærstandard.

I forrige kapittel så vi at husholdninger med lav inntekt oftere har utrygge leieforhold, dvs. de er oftere leieboere uten innskott. Tabell 12 viser at denne gruppen også oftest har dårlig sanitærstandard.

Ikke alle lavinntekts-husholdninger som tidligere har hatt høyere inntekt, har imidlertid greid å skaffe seg bolig med tilfredsstillende sanitærstandard. F.eks. gjelder dette ikke pensjonister.

Tabell 13. Andelen husholdninger i forskjellige inntektsgrupper og grupper for hovedpersonens yrkesaktivitet, som bor i boliger som har både WC og dusj/bad. Prosent

Inntekt	Alle	Hovedpersonens yrkesaktivitet		
		Hoved- personen yrkesaktiv	Hoved- personen pensjonist	Hoved- personen ikke yrkesaktiv ellers
Alle husholdninger	71	78	55	59
Lav	54	61	39	52
Middels	67	74	49	58
Høy	88	89	82	80

Det er i husholdninger hvor hovedpersonen er pensjonist at vi finner den dårligste sanitærstandard, mens husholdninger hvor hovedpersonen er yrkesaktiv har den beste sanitærstandard. Dette kan tyde på at forventet framtidig inntekt har større betydning enn husholdningens tidligere inntekt. På den annen siden kan den store andelen med dårlige boliger blant pensjonister henge sammen med deres høye alder: de tilhører en generasjon som oftest ikke har vært vant til noe annet, samtidig som de også ofte har bodd lenge i samme bolig og utviklet en sterk tilknytning til miljøet som gjør det vanskelig å flytte.

Ytterligere en faktor som må antas å ha stor betydning for boligens sanitærstandard er familiefase eller familiefase. Fra et behovssynspunkt skulle man således forvente å finne at familier med barn har den beste sanitærstandard.

Tabell 14. Andelen husholdninger i forskjellige inntektsgrupper og familiefaser som bor i boliger som har både WC og bad/dusj. Prosent

Inntekt	Alle	Familiefase					
		Yngre enslige	Yngre ektepar uten barn	Yngre familier med barn	Eldre familier med barn	Eldre ektepar uten barn	Eldre enslige
Alle husholdninger	71	57	76	82	81	73	53
Lav	54	(58)	(67)	65	66	51	38
Middels	67	51	67	82	80	71	47
Høy	88	70	86	94	93	90	78

Tabellen viser en klar sammenheng mellom familiefase og boligens sanitærstandard. I alle inntektsgrupper bor barnefamilieene oftere i boliger med tilfredsstillende sanitærstandard.

Hvis vi betrakter de ulike familiefasene som en "naturlig" rekkefølge av et livsløp, kan tabellen gi inntrykk av at boligens sanitærstandard forbedres etter som man gifter seg og får barn, for så å forverres igjen mot slutten av livsløpet. Dette betyr imidlertid ikke at en husholdnings sanitærstandard blir dårligere når f.eks. barna flytter hjemmefra eller når den ene ektefellen dør. For det første: ikke alle personer går gjennom alle disse fasene; noen forblir enslige hele livet, ikke alle ektepar får barn. For det andre så er våre data innhentet på ett bestemt tidspunkt, og vi kan ikke på grunnlag av disse si noe om utviklingen over tid. For å si noe om i hvilken grad enkelte husholdningers sanitærstandard faktisk blir dårligere, trenger vi opplysninger om de samme husholdningene over tid (kohortanalyse). Det er imidlertid lite sannsynlig at husholdningenes sanitærstandard blir dårligere i de eldre familiefasene, blant annet fordi disse husholdningene som nevnt har en meget lav mobilitet. Snarere har de hatt dårligere sanitærstandard også i de tidligere familiefasene.

Vi fant også at familier med barn oftere har tilfredsstillende sanitærstandard. Fra et behovssynspunkt skulle man også forvente at sanitærstandard blir bedre med økende antall barn i husholdningen. Våre data er imidlertid lite egnet til å belyse en slik utvikling over tid, idet husholdninger med f.eks. 1 barn kan ha hatt flere barn tidligere.

Tabell 15. Andelen husholdninger i forskjellige inntektsgrupper, med og uten barn som bor i boliger som har både WC og bad/dusj. Prosent

Inntekt	Alle	Antall barn i husholdningen				
		Ingen	1 barn	2 barn	3 barn	4 barn og flere
Alle husholdninger	71	65	80	83	84	80
Lav	54	46	55	67	77	70
Middels	67	59	81	84	81	75
Høy	88	84	90	95	96	100

Likevel finner vi, for husholdninger med inntil 3 barn, at sanitærstandard forbedres med økende antall barn. For alle husholdninger under ett ser vi imidlertid at den største forskjellen finnes mellom husholdninger med og uten barn. Antallet barn spiller mindre rolle, spesielt i husholdninger med middels og høye inntekter. I lavinntektsgruppen, derimot, ser vi at andelen med tilfredsstillende sanitærstandard øker kraftig (fra 55 til 77 prosent) fra familier med ett barn til familier med 3 barn. Dette tyder på at ikke bare har barnefamilier i lavinntektsgruppen dårligere sanitærstandard, men de må også vente lenger med å tilfredsstille det behovet som utvikler seg i denne familiefasen.

I kapittel 2 fant vi at husholdninger med lav inntekt hadde lavere boutgifter enn de øvrige husholdningene. Vi har i dette kapittel funnet at de også har dårligere sanitærstandard. La oss derfor se på disse tre faktorene samtidig:

Tabell 16. Totale boutgifter pr. år for husholdninger i forskjellige inntektsgrupper og med ulik sanitærstandard. Kroner

Inntekt	Alle	Sanitærstandard		
		Har verken WC eller dusj/bad	Har WC eller dusj/bad	Har både WC og dusj/bad
Alle husholdninger	4 330	2 610	2 880	4 940
Lav	3 320	2 530	2 840	3 860
Middels	3 990	2 530	2 900	4 590
Høy	5 510	3 240	2 840	5 830

Vi ser nå at sammenhengen mellom inntekt og boutgift i hovedsak gjelder for husholdninger i boliger med høy sanitærstandard. Når det gjelder husholdninger i boliger med mangelfull sanitærstandard finner vi ikke tilsvarende klar sammenheng. Videre ser vi at husholdninger med tilfredsstillende sanitærstandard har betydelig høyere boutgifter enn husholdninger som mangler WC og/eller bad/dusj.

Denne klare sammenheng mellom sanitærstandard og boutgifter kunne tyde på at lavinntekts-husholdninger med tilfredsstillende sanitærstandard er husholdninger som prioriterer sanitærstandard og derfor aksepterer en høy boutgiftsandel. Tabell 17 bekrefter imidlertid ikke en slik hypotese:

Tabell 17. Boutgiftsandel for husholdninger i forskjellige inntektsgrupper og med ulik sanitærstandard. Prosent

Inntekt	Alle	Sanitærstandard		
		Har verken WC eller dusj/bad	Har WC eller dusj/bad	Har både WC og dusj/bad
Alle husholdninger	14,1	12,7	13,7	14,4
Lav	14,2	14,5	15,6	13,8
Middels	13,9	12,1	13,2	14,5
Høy	14,2	10,7	12,9	14,5

For husholdninger med middels og høye inntekter finner vi at hypotesen bekreftes; boutgifts-andelen øker når sanitærstandarden forbedres. Når det gjelder lavinntekts-husholdninger, derimot, finner vi ingen slik sammenheng. Disse har omtrent den samme boutgiftsandel uansett hvilken sanitærstandard boligen har.

Lavinntekts-husholdninger med høy sanitærstandard har altså høyere absolutte boutgifter, men den samme boutgiftsandel som husholdninger med dårlig standard. Når boutgiftsandelen ikke blir høyere i disse husholdningene, henger dette sannsynligvis sammen med at de tilhører husholdningstyper (store husholdninger) hvor grensen for å tilhøre lavinntektsgruppen er forholdsvis høy. Dette gjør det mulig å ha en god sanitærstandard med en rimelig boutgiftsandel.

Det synes således som om det er lavinntekts-husholdninger i dårlige boliger som må tåle en høy boutgiftsandel. Dette henger sammen med at disse husholdningene (med dårlig sanitærstandard) ofte tilhører husholdningstyper (små husholdninger) hvor grensen for å tilhøre lavinntektsgruppen er lav, noe som igjen betyr at selv relativt lave boutgifter vil innebære en stor belastning.

Dette ser vi tydelig hvis vi tar for oss lavinntekts-husholdninger hvor hovedpersonen er pensjonist. Disse har en meget dårlig sanitærstandard (se tabell 13), men har relativt høy boutgiftsandel, nemlig 20 prosent.

Tabell 18. Husholdninger i forskjellige inntektsgrupper etter sanitærstandard og boutgiftsandel. Prosent

HUSHOLDNINGER MED LAV INNTEKT			
Boutgiftsandel	Alle	Sanitærstandard	
		Mangelfull	Tilfredsstillende ¹⁾
Alle husholdninger	100	44	56
Lav ²⁾	76	33	43
Høy	24	11	13

HUSHOLDNINGER MED MIDDELS INNTEKT			
Boutgiftsandel	Alle	Sanitærstandard	
		Mangelfull	Tilfredsstillende ¹⁾
Alle husholdninger	100	31	69
Lav ²⁾	81	26	54
Høy	19	5	14

HUSHOLDNINGER MED HØY INNTEKT			
Boutgiftsandel	Alle	Sanitærstandard	
		Mangelfull	Tilfredsstillende ¹⁾
Alle husholdninger	100	11	88
Lav ²⁾	78	9	68
Høy	22	2	20

1) Både WC og bad/dusj. 2) Under 20 prosent.

Vi finner het at andelen husholdninger med mangelfull sanitærstandard og høy boutgiftsandel er klart høyere i lavinntektsgruppen enn i de øvrige inntektsgruppene (11, 5 og 2 prosent). Eller sagt på en annen måte: husholdninger med høy inntekt som har en høy boutgiftsandel har også nesten alltid tilfredsstillende sanitærstandard. Dette gjelder bare vel halvparten av lavinntektshusholdningene.

Det synes således ikke som om de lavinntektshusholdningene som har høy standard prioriterer dette, i den forstand at en stor andel av deres utgifter går til bolig. Det er imidlertid mulig at deres tilfredsstillende sanitærstandard er resultatet av en annen type prioritering, nemlig at de prioriterer sanitærstandard framfor romslighet. Dette vil bli tatt opp i kapittel VI.

2. Husholdningsutstyr

Boligens husholdningsutstyr er på mange måter et mer problematisk mål enn f.eks. sanitærstandard. Utgiftene til slik utstyr inngår således ikke i boutgiftene, og dette utstyret sier heller ikke noe om boligens kvaliteter forøvrig (med unntak av at f.eks. vaskemaskin krever innlagt vann og avløp og at en dypfryser krever en viss plass).

På den annen side vil nok de fleste mennesker betrakte denne typen utstyr som et mål på velferd og de fleste undersøkelser om boforhold bruker da også husholdningsutstyr som et mål på boligstandard.

Husholdningsutstyr omsettes på en annen type marked enn boliger. Dette markedet er i mindre grad enn boligmarkedet preget av regionale forskjeller, offentlig styring o.l. Vi skulle således forvente en klarere sammenheng mellom inntekt og boligens utstyr enn mellom inntekt og f.eks. sanitærstandard. Andre undersøkelser har da også funnet en slik klar sammenheng¹⁾.

1) Se "Beholdning og anskaffelser av varige forbruksvarer i private husholdninger", SA Nr. 28, Statistisk Sentralbyrå, 1976.

Som mål på boligens utstyrsstandard skal vi bruke utstyrstypene kjøleskap, dypfryser og vaskemaskin, og tabell 19 viser fordelingen av disse utstyrstypene etter inntekt:

Tabell 19. Husholdninger i forskjellige inntektsgrupper etter om de har vaskemaskin, kjøleskap og dypfryser¹⁾. Prosent

Inntekt	I alt	Har ingen av delene	Har én av delene	Har to av delene	Har alle tre typer utstyr	Tallet på husholdninger
Alle husholdninger	100	7	14	27	52	4 228
Lav	100	5	19	30	45	773
Middels	100	7	14	27	52	2 185
Høy	100	7	12	25	56	1 270

1) Kombi-skap betraktes her som både kjøleskap og dypfryser.

52 prosent av alle husholdninger har både kjøleskap, dypfryser og vaskemaskin. Denne andelen er litt lavere i lavinntektshusholdningene enn i de øvrige husholdningene, men sammenhengen med inntekt er mindre når det gjelder husholdningsutstyr enn når det gjaldt sanitærstandard.

Hvis vi også her ser på husholdninger i forskjellige bostedsstrøk, finner vi følgende:

Tabell 20. Andelen husholdninger i forskjellige inntektsgrupper og bostedsstrøk som har alle 3 typer husholdningsutstyr. Prosent

Inntekt	Alle	Bosted		
		Oslo, Bergen Trondheim	Tettbygde strøk ellers	Spredtbygde strøk
Alle husholdninger	52	31	54	61
Lav	45	17	42	54
Middels	52	31	52	61
Høy	56	37	62	69

Sammenhengen mellom inntekt og husholdningsutstyr blir nå klarere, særlig i tettbygde strøk.

Men vi ser også at bostedsstrøk har større betydning enn inntekt; f.eks. har 54 prosent av lavinntektshusholdningene i spredtbygde strøk alle tre typene husholdningsutstyr, sammenliknet med bare 37 prosent av husholdningene med høy inntekt i Oslo, Bergen og Trondheim.

Sammenhengen mellom bosted og utstyrsstandard er imidlertid nærmest motsatt av sammenhengen mellom bosted og sanitærstandard. Husholdninger i spredtbygde strøk har således den dårligste sanitærstandard, men den beste utstyrsstandard, særlig gjelder dette vaskemaskin og dypfryser.

Disse forskjellene kan skyldes flere ting. F.eks. bor husholdninger i spredtbygde strøk i mer romslige boliger, og har derfor bedre plass til slik utstyr. Når det gjelder årsaken til den høyere andelen husholdninger med frysescap i spredtbygde strøk, finnes denne sannsynligvis i ulikheter m.h.t. innkjøp, oppbevaring og bearbeiding av matvarer i ulike bostedsstrøk. Den større utbredelsen av vaskemaskiner i spredtbygde strøk henger sammen med at en stor del av husholdningene i byer og tettbygde strøk bor i boliger med adgang til fellesvaskeri.

For øvrig viser det seg at utstyrsstandard varierer omtrent på samme måte som sanitærstandard. F.eks. er utstyrsstandard høyest i barnefamilier.

Det viser seg også å være en positiv sammenheng mellom sanitærstandard og utstyrsstandard. Husholdninger i boliger med både WC og bad/dusj har oftere alle tre typene husholdningsutstyr enn husholdninger i boliger som mangler WC og/eller bad/dusj (henholdsvis 58 og 36 prosent).

V. BOLIGENS STØRRELSE

Boligens størrelse (romslighet) er det andre hovedmålet på boforhold i denne analysen.

Nå kan imidlertid heller ikke romslighet eller botetthet sies å være noe entydig kvalitets- eller velferdsmål. En liten eller trangbodd bolig kan nok nesten alltid sies å være negativt. Derimot synes det mer problematisk å gå ut fra at en stor eller romslig bolig alltid er positivt. Generelt og stort sett er nok romslighet et gode, men for f.eks. eldre mennesker vil en stor bolig kunne være en belastning (p.g.a. vedlikehold, oppvarmingsproblemer, o.l.), særlig hvis boligen også er eldre og dårlig vedlikeholdt.

Også dette målet må derfor brukes med en viss forsiktighet.

1. Antall rom og boareal

I forrige kapittel fant vi at husholdninger med lav inntekt oftere hadde dårlig sanitærstandard enn de øvrige husholdningene. Vi kan nå stille spørsmålet: kan vi forvente å finne at lavinntektshusholdningene også bor i mindre boliger enn f.eks. husholdninger med middels inntekt?

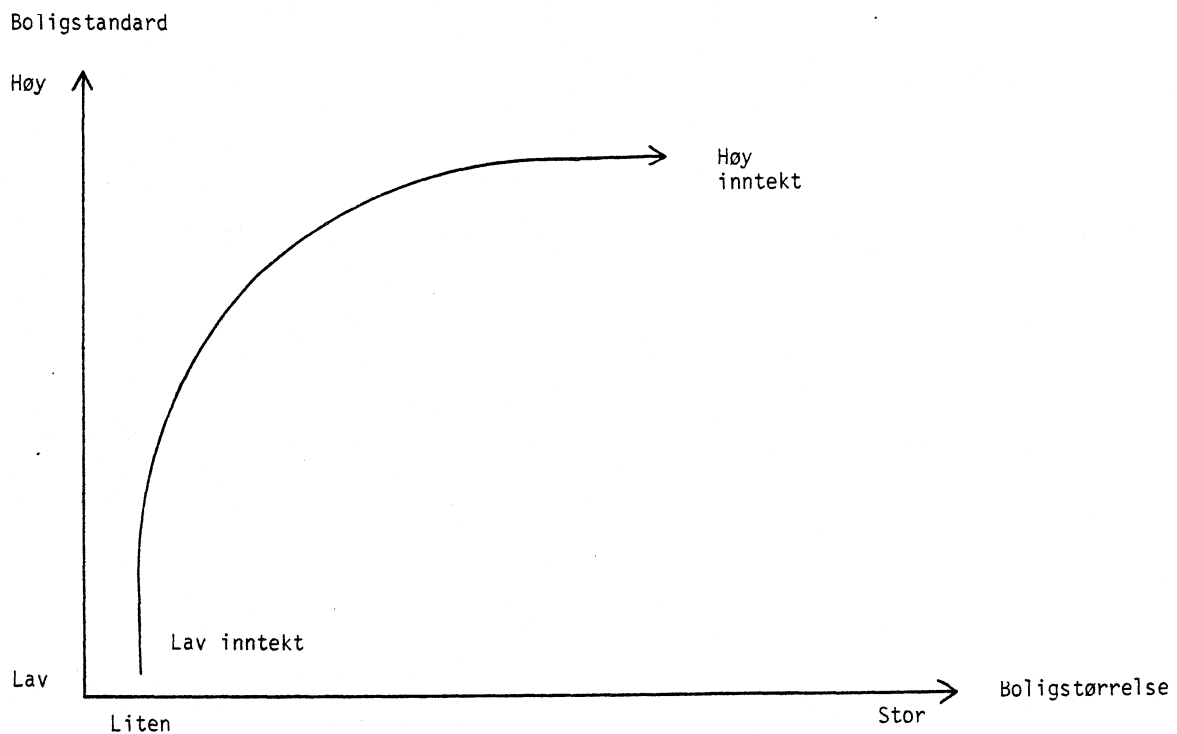
Ifølge Holm (1964) kan vi ikke forvente noen slik sammenheng. Med utgangspunkt i en undersøkelse av et lokalt boligmarked konkluderer han (Holm, 1964: 124-25):

"Det begränsade material som här redovisats tycks styrka en i andra sammanhang gjord iakttagelse, att för de mindre inkomsttagarna är det sannolikt på grund av utbudets struktur och prisrelationerna på marknaden vanligt att börja med "kvalitetssteget". Först i andra hand tar man utrymmesstandardhöjningen".

Hans hypotese er altså at husholdninger med lav inntekt, som både bor dårlig og trangt vil etterspørre høy standard når inntekten stiger. Først når man har fått en viss standard vil man så etterspørre større boliger.

Dette kan framstilles slik:

Figur 1. Skjematisk framstilling av sammenheng mellom inntekt og boligens standard og størrelse

Holms hypotese kan leses som en hypotese om hva som skjer "over tid", når en lavinntektshusholdning får økt inntekt, og den burde derfor testes ved hjelp av tidsseriedata. I mangel av dette, kan det være interessant å se på forholdet mellom boligstandard og boligstørrelse ved hjelp av tverrsnittsdata.

Hvis Holms hypotese er riktig, skulle vi forvente at det ikke er noen vesentlig forskjell mellom husholdninger med lave og middels inntekter når det gjelder boligens størrelse. Derimot skulle vi vente å finne en slik forskjell mellom husholdninger med middels og høye inntekter.

Boligens størrelse kan måles på to måter; ved antall rom eller boareal (antall m²). De fleste undersøkelser viser imidlertid et stort samsvar mellom antall rom og antall m². Vi skal her stort sett bruke antall rom, som også synes å være det oftest brukte mål.

Ser vi først på gjennomsnittlig antall rom etter husholdningens inntekt, finner vi at hypotesen bekreftes:

Tabell 21. Husholdninger i forskjellige inntektsgrupper etter antall rom. Prosent

Inntekt	I alt	Antall rom ¹⁾							Gjennomsnittlig antall rom	Tallet på husholdninger
		1	2	3	4	5	6 og flere	Uopp-gitt		
Alle husholdninger	100	7	15	21	27	14	14	1	3,8	4 228
Lav	100	8	20	20	23	13	15	1	3,7	773
Middels	100	8	16	22	27	15	12	1	3,7	2 185
Høy	100	6	12	22	28	15	17	1	4,0	1 270

1) Kjøkkenet unntatt.

Vi finner ingen forskjell mellom husholdninger med lav og middels inntekt. Skillet går mellom husholdninger med middels og høy inntekt. I den laveste enden av inntektsfordelingen synes således husholdningene å prioritere boligstandard når inntekten stiger. I de høyere inntektsgruppene (hvor standarden jo allerede er relativt høy) prioriteres størrelse.

Disse forskjellene blir enda tydeligere når vi som mål på boligens størrelse benytter antall m² boareal (tabell 22). Dette henger sammen med at husholdninger med høy inntekt gjennomgående også bor i boliger med større rom.

Tabell 22. Husholdninger i forskjellige inntektsgrupper etter boligens areal. Prosent

Inntekt	I alt	Boligens areal (m ²)							Uopp-gitt	Gjennomsnitt	Tallet på husholdninger
		Under 40	40-64	65-84	85-99	100-119	120-149	150 og over			
Alle husholdninger	100	9	18	21	18	14	11	8	1	88,8	4 228
Lav	100	10	24	19	15	13	10	8	0	84,0	773
Middels	100	10	18	22	18	14	11	6	1	84,6	2 185
Høy	100	7	13	20	18	16	14	13	1	98,8	1 270

2. Botetthet

I en levekårssammenheng er imidlertid boligens reative størrelse dvs. botettheten, viktigere enn den absolutte størrelsen. En liten bolig kan være romslig og en stor bolig kan være trang i forhold til antallet husholdningsmedlemmer.

Som mål på romslighet har vi i det følgende valgt å bruke antall personer pr. rom.

Når det gjelder spørsmålet om kjøkkenet skal inngå i et slikt romslighetsmål, synes praksis å være noe forskjellig i de ulike undersøkelser. På den ene siden vet vi at f.eks. våningshus ofte har forholdsvis store kjøkken og at disse også i stor grad benyttes som oppholdsrom. På den annen side er kjøkkenet ofte (særlig i nyere boliger) lite og/eller "åpent" og derfor lite egnet som oppholdsrom. Vi har her valgt å holde kjøkkenet utenfor i våre beregninger.

Tabell 23. Husholdninger i forskjellige inntektsgrupper etter antall personer pr. rom¹⁾. Prosent

Inntekt	I alt	Antall personer pr. rom						Gjennomsnittlig antall personer pr. rom	Tallet på husholdninger
		Under 0,3	0,4-0,6	0,7-0,9	1,0	1,1-1,4	1,5 eller mer		
Alle husholdninger	100	13	33	9	25	9	10	0,85	4 228
Lav	100	9	35	7	28	9	13	0,92	773
Middels	100	15	31	9	26	9	11	0,85	2 185
Høy	100	14	37	11	23	9	7	0,81	1 270

1) Kjøkkenet unntatt.

Tabell 23 viser en svak, men entydig sammenheng mellom inntekt og antall personer pr. rom: husholdninger med lav inntekt bor noe trangere enn de øvrige husholdningene. (Når det - på tross av at de har samme antall rom til disposisjon - likevel er forskjell på botettheten i husholdninger med lav og middels inntekt, skyldes dette at lavinntektshusholdningene gjennomsnittlig er litt større).

Forskjellen mellom inntektsgruppene er små, men resultatet er likevel overraskende, idet andre undersøkelser har funnet det motsatte; nemlig at husholdninger med lav inntekt bor noe romsligere¹⁾. Disse forskjellige resultatene skyldes nok for en stor del at vi i denne undersøkelsen har tatt hensyn til husholdningstype og -størrelse ved avgrensningen av lavinntektsgrupper. Dette medfører at vi f.eks. har fått relativt færre enslige personer blant våre lavinntektshusholdninger, en gruppe som jo bor relativt romslig.

På den annen side kan det også synes overraskende at sammenhengen mellom husholdningens inntekt og antall personer pr. rom er såvidt svak. Også boligens størrelse/areal kan betraktes som en vare som kan anskaffes på et marked. Man skulle derfor kanskje ha forventet en klarere sammenheng med inntekt.

Når denne sammenheng likevel er såpass svak, skyldes dette sannsynligvis spesielle egenskaper ved "varen" romslighet, som er mindre "fleksibel" enn f.eks. sanitærstandard, som jo kan utbedres ved modernisering. Boligens romslighet, derimot, kan stort sett forbedres bare ved at husholdningen (eller deler av den) flytter. Dette innebærer at endringer m.h.t. boligens romslighet er forbundet med større treghet enn endringer i sanitærstandard. Samtidig vil husholdningens inntektsforhold kunne endre seg meget etter en flytting. Dette må antas å forklare hvorfor romslighet viser mindre sammenheng med inntekt på et gitt tidspunkt enn sanitærstandard.

Hvis dette er riktig, skulle vi forvente at sammenhengen mellom inntekt og botetthet viser seg klarest ved og like etter flytting og at den blir svakere med årene, etter som husholdningenes inntekt endrer seg²⁾.

Tabell 24 viser denne sammenhengen for husholdninger med forskjellig botid.

Tabell 24. Gjennomsnittlig antall personer pr. rom¹⁾ i husholdninger i forskjellige inntektsgrupper og med forskjellig innflyttingsår

Inntekt	I alt	Innflyttingsår			
		Før 1961	1961-65	1966-70	1971-73
Alle husholdninger	0,85	0,72	0,92	1,00	0,97
Lav	0,92	0,79	0,90	1,08	1,10
Middels	0,85	0,71	0,96	1,02	0,98
Høy	0,81	0,68	0,86	0,93	0,88

1) Kjøkkenet unntatt.

Vi ser her at vår hypotese bekreftes. Sammenhengen mellom inntekt og antall personer pr. rom er klarest for husholdninger som nettopp har flyttet inn i boligen og blir svakere med økende botid.

1) Se f.eks. Boforholdsundersøkelsen 1973, tabell 17 og As, 1971, tabell 19. 2) Uusitalo (1975, side 269-70) presenterer en liknende hypotese, men uten å teste den.

Ytterligere en forklaring på den relativt svake sammenhengen mellom inntekt og botetthet kan være at husholdningene i de forskjellige inntektsgruppene opererer på ulike del-markeder. Generelt må de antas å være en forholdsvis klar sammenheng mellom boutgifter og boligens størrelse; boutgiftene er høyere for store boliger selv om faktorer som bosted, hustype og boligens alder kompliserer denne sammenhengen. For at lavinntektshusholdninger med behov for en stor bolig skal ha råd til denne, er det derfor sannsynlig at de må slå av på kravene til boligens standard for å holde boutgiftene på et akseptabelt nivå.

Hvis denne antakelsen er riktig, skulle vi altså forvente at sammenhengen mellom boutgifter og boligens størrelse er mindre framtrede i lavinntektsgruppen enn i de øvrige inntektsgruppene, og at forskjellene i boutgifter er størst for de største boligene.

Tabell 25. Totale boutgifter pr. år for husholdninger i forskjellige inntektsgrupper og med forskjellige boligstørrelser. Kroner

Inntekt	I alt	Antall rom ¹⁾					
		1	2	3	4	5	6 og flere
Alle husholdninger	4 330	2 390	3 500	4 570	4 850	4 500	4 720
Lav	3 320	2 180	2 910	4 200	3 400	3 490	2 960
Middels	3 990	2 140	3 610	4 060	4 670	4 070	4 040
Høy	5 510	3 090	3 830	5 650	5 900	5 780	6 520

1) Kjøkkenet unntatt.

Tabell 25 synes å bekrefte antakelsen. Forskjellene i boutgifter mellom inntektsgruppene øker med boligens størrelse. Og det er bare for husholdninger med høy inntekt at vi finner en klar og entydig sammenheng mellom boligens størrelse og boutgift. For husholdninger med lav inntekt, derimot, er boutgiften høyest for boliger med 3 rom, og synker deretter ganske meget. Også for husholdninger med middels inntekt finner vi et tilsvarende mønster, bare ikke så markert. Dette kan tyde på at husholdninger med lav inntekt (og - i mindre grad - også husholdninger med middels inntekt) som bor i store boliger, har måttet redusere kravene til boligens standard.

Ser vi imidlertid på sanitærstandarden i boliger av ulik størrelse finner vi at dette neppe kan forklare forskjellene i boutgifter.

Tabell 26. Andelen husholdninger i forskjellige inntektsgrupper og med forskjellig boligstørrelse som har tilfredsstillende sanitærstandard¹⁾. Prosent

Inntekt	I alt	Antall rom ²⁾					
		1	2	3	4	5	6 og flere
Alle husholdninger	71	45	52	72	83	75	77
Lav	54	31	39	48	70	63	60
Middels	67	37	50	71	80	69	73
Høy	88	72	70	86	96	91	91

1) Både WC og bad/dusj. 2) Kjøkkenet unntatt.

Riktignok ser vi at andelen lavinntektshusholdninger med tilfredsstillende sanitærstandard avtar for boligstørrelser over 4 rom. Dette gjelder imidlertid også for husholdninger med middels inntekt. (For husholdninger med høy inntekt er nedgangen neppe statistisk signifikant, men kan skyldes tilfeldigheter ved utvalget).

Heller ikke boligens øvrige standard, som for eksempel bygningsmessig standard, synes å forklare de lavere boutgiftene i lavinntektshusholdninger i store boliger. Hvis vi bruker boligens alder som et indirekte mål på bygningsmessig standard, finner vi at dette neppe er forklaringen. Husholdninger med lav inntekt bor oftere i eldre boliger, men dette gjelder ikke spesielt husholdninger i store boliger.

Når lavinntektshusholdninger i store boliger har relativt lave boutgifter, så kan dette skyldes at de oftere er bosatt i spredtbygde strøk.

Tabell 27. Andelen husholdninger i forskjellige inntektsgrupper og med forskjellig boligstørrelse som bor i spredtbygde strøk. Prosent

Inntekt	I alt	Antall rom ¹⁾					
		1	2	3	4	5	6 og flere
Alle husholdninger	38	16	24	28	39	53	65
Lav	56	33	32	54	62	63	87
Middels	41	14	25	29	43	62	72
Høy	23	7	12	12	21	33	44

1) Kjøkkenet unntatt.

Tabellen synes å bekrefte en slik hypotese. Forklaringen på de lavere boutgiftene i lavinntektshusholdninger i store boliger i spredtbygde strøk er at dette for en stor del er våningshus. Borforholdsundersøkelsen 1973¹⁾ viser at over 1/3 av disse er overtatt ved arv eller gave, og av tabell 41 i vedlegget framgår det at detter er vanligere i lavinntektsgrupper enn i de øvrige inntektsgruppene.

3. Hvem bor trangt?

Vi har allerede i det foregående fått et visst inntrykk av hvilke husholdninger som bor trangt, uten at vi har sagt noe om hva det vil si at en husholdning bor trangt. I dette avsnittet skal vi gi en definisjon av trangboddhet og se nærmere på hvor stor andel og hvilke husholdninger som bor trangt ifølge denne definisjonen.

Nå vil enhver definisjon av hva er en trang bolig være vilkårlig i den forstand at det ikke eksisterer noen offisiell eller alment godtatt norm for hva som er trangt. Det synes likevel å være nokså stor enighet om at en tilfredsstillende bolig bør ha like mange rom som det er husholdningsmedlemmer²⁾. Kjøkkenet regnes da ikke som oppholdsrom. Bruker vi dette som definisjon på trangboddhet (mer enn en person pr. rom), finner vi at 19 prosent av alle husholdninger bor trangt (tabell 23).

Ifølge denne definisjonen vil ikke enslige som bor trangt på ett rom og kjøkken bli regnet som trangbodde. Det synes imidlertid nå å være en økende enighet om at boliger for enslige personer bør ha to oppholdsrom³⁾. Vi skal derfor utvide vår definisjon av trangboddhet til også å omfatte enslige med bare ett rom.

Med denne definisjonen finner vi at andelen som bor trangt øker til 25 prosent av alle husholdningene. Denne andelen synker svakt med økende inntekt, og er henholdsvis 28, 25 og 21 prosent i de respektive inntektsgruppene.

Andelen husholdninger som bor trangt øker med økende urbaniseringsgrad:

Tabell 28. Andelen husholdninger i forskjellige inntektsgrupper og bostedsstrøk som bor trangt¹⁾. Prosent

Inntekt	Alle	Bosted		
		Oslo, Bergen, Trondheim	Tettbygde strøk ellers	Spredtbygde strøk
Alle husholdninger	25	32	25	20
Lav	28	35	28	26
Middels	25	35	28	19
Høy	21	28	20	16

1) Se definisjonen ovenfor.

1) Statistisk Sentralbyrå, 1974b, tabell 57. 2) Denne definisjonen brukes av As, 1971. 3) Se: NOU 1976:57, kap. 2.6.

Det viser seg imidlertid at det i Oslo, Bergen, Trondheim og tettbygde strøk ikke er noen forskjell mellom husholdninger med lav og middels inntekt med hensyn til andelen som bor trangt. Skillet går her mellom husholdninger med middels og høye inntekter. Det er således bare i spredtbygde strøk at vi finner en viss forskjell mellom husholdninger med lav og middels inntekt.

Familiefase må antas å ha stor betydning for om en husholdning bor trangt eller ikke:

Tabell 29. Andelen husholdninger i forskjellige inntektsgrupper og familiefaser som bor trangt¹⁾. Prosent

Inntekt	Alle	Familiefase					
		Yngre ens- lige	Yngre ektepar u/barn	Yngre familier m/barn	Eldre familier m/barn	Eldre ektepar u/barn	Eldre ens- lige
Alle husholdninger	25	55	12	46	30	6	14
Lav	28	(25)	(13)	45	43	8	20
Middels	25	58	17	50	27	7	14
Høy	21	56	8	41	28	5	11

1) Se definisjonen ovenfor.

Noe overraskende finner vi at det er husholdninger bestående av yngre enslige som har den største andelen trangbodde. Dette skyldes at yngre enslige ofte bor i ett-roms leiligheter. For øvrig er det barnefamilier som oftest bor trangt, og særlig da yngre barnefamilier. Ektepar uten barn bor romsligst av alle.

Siden botetthet/trangboddhet ikke er noen egenskap ved boligen, men en kombinasjon av egenskaper ved boligen og egenskaper ved husholdningen, kan vi ikke forvente å finne en tilsvarende klar sammenheng mellom denne indikatoren og boutgifter som mellom sanitærstandard og boutgifter. På den annen side har vi allerede funnet en svak sammenheng mellom inntekt og botetthet/trangboddhet, og det skulle derfor også være grunn til å forvente en (svak) sammenheng mellom trangboddhet og boutgifter. Siden lavinntektshusholdninger i store boliger har relativt lave boutgifter, skulle vi forvente at det er liten eller ingen sammenheng mellom trangboddhet og boutgifter for husholdninger med lav inntekt og at det først og fremst er for husholdninger med middels og høye inntekter at vi finner en slik sammenheng. Men heller ikke her kan vi altså forvente forskjeller tilsvarende de vi fant når det gjaldt sanitærstandard.

Tabell 30. Totale boutgifter pr. år for husholdninger i forskjellige inntektsgrupper og som bor trangt/ikke trangt¹⁾. Kroner

Inntekt	I alt	Bor ikke trangt	Bor ikke trangt
Alle husholdninger	4 330	4 020	4 430
Lav	3 320	3 200	3 360
Middels	3 990	3 780	4 070
Høy	5 510	5 120	5 610

1) Se definisjonen ovenfor.

Tabellen synes å bekrefte vår antagelse; som vi ser er det liten forskjell på boutgiftene for lavinntektshusholdninger som bor/ikke bor trangt, men forskjellen øker med økende inntekt.

VI. BOKKVALITET

I de to foregående kapitlene har vi behandlet de to hovedindikatorerne på boforhold, nemlig sanitærstandard og romslighet. For begge disse indikatorerne fant vi en sammenheng med inntekt: husholdninger med lav inntekt hadde klart dårligere sanitærstandard og de bodde gjennomgående også litt trangere enn de øvrige husholdningene.

I dette siste kapitlet skal vi så først se nærmere på sammenhengen mellom disse to indikatorene, og deretter skal vi konstruere et mer omfattende og sammensatt mål på boligens standard eller kvalitet.

1. Sammenhengen mellom boligens sanitærstandard og botettheten

Som et utgangspunkt kan vi tenke oss følgende tre mulige hypoteser med hensyn til sammenhengen mellom sanitærstandard og botetthet: 1) For det første kan det være liten eller ingen sammenheng mellom sanitærstandard og botetthet; dvs. at det er tilfeldig hvem som bor trangt eller romslig.

2) For det andre kan det være slik at f.eks. husholdninger i boliger med høy sanitærstandard oftere bor romslig; altså en positiv eller kumulativ sammenheng. 3) Tilslutt kan det være slik at husholdninger i boliger med høy sanitærstandard oftere bor trangt; dvs. en negativ sammenheng.

Tidligere undersøkelser synes å peke i retning av hypotese 1). I en analyse av Boligundersøkelsen 1967 fant man ingen sammenheng mellom boligens sanitærstandard og romslighet¹⁾. (Denne undersøkelsen benyttet imidlertid andre indikatorer enn de som er brukt her).

På den annen side har vi i det foregående sett at det er en sammenheng mellom inntekt og sanitærstandard og inntekt og trangbodhet. En kunne derfor forvente en positiv eller kumulativ sammenheng mellom sanitærstandard og romslighet; dvs. at husholdninger med dårlig sanitærstandard oftere bor trangt. En slik sammenheng er også funnet i en svensk undersøkelse²⁾.

I forrige kapittel fant vi at 25 prosent av alle husholdningene bodde trangt (tabell 28). Hvis antagelsen om en kumulativ sammenheng er riktig, skulle vi forvente at denne andelen er høyere for husholdninger med dårlig sanitærstandard og lavere for husholdninger med høy standard. Dette finner vi også, selv om sammenhengen er relativt svak: av husholdningene med tilfredsstillende sanitærstandard (både WC og bad/dusj) bor 23 prosent trangt, mens den tilsvarende andelen for husholdninger med mangelfull sanitærstandard er 28 prosent (se tabell 31).

Denne svake kumulative sammenhengen gjelder altså for alle husholdninger under ett. Nå kan det imidlertid likevel tenkes at det for undergrupper av husholdninger finnes en motsatt sammenheng. I kapittel 4 antyder vi en mulig hypotese med hensyn til hvilke lavinntektshusholdninger som hadde klart å skaffe seg tilfredsstillende sanitærstandard; nemlig at dette kunne være husholdninger som prioriterer sanitærstandard framfor romslighet. En slik hypotese rimer også med det som ble sagt i innledningen til kapittel 5; nemlig at husholdninger med lav inntekt som bor dårlig og trangt, først vil etterspørre høyere sanitærstandard når inntekten øker.

Denne hypotesen står ikke i motsetning til det som ble funnet ovenfor, men innebærer en spesifisering av sammenhengen: selv om vi generelt finner en positiv sammenheng mellom sanitærstandard og romslighet, kan denne være negativ i lavinnteksgruppen, idet disse husholdninger oftere må foreta en prioritering.

Tabell 31. Andelen husholdninger i forskjellige inntektsgrupper og med forskjellig sanitærstandard som bor trangt¹⁾. Prosent

Inntekt	Alle	Sanitærstandard	
		Mangelfull ²⁾	Tilfredsstillende
Alle husholdninger	25	28	23
Lav	28	29	25
Middels	25	27	24
Høy	21	26	20

1) Som definert i forrige kapittel. 2) Mangler WC og/eller bad/dusj.

Tabell 31 tyder imidlertid på at det er en svak sammenheng mellom sanitærstandard og romslighet i alle inntektsgrupper, også i lavinnteksgruppen.

1) As, 1967, tabell 12. 2) Johansson, 1971, tabell 5.24.

Nå kan vi tenke oss at det for bestemte undergrupper likevel vil finnes en slik negativ sammenheng. I det foregående har vi sett at f.eks. familier med barn har den beste sanitærstandarden, men at disse også oftere bor trangt. Særlig i lavinntektsgruppen skulle man kanskje forvente at den høye sanitærstandarden i disse husholdningene var oppnådd på bekostning av romslighet.

Ser vi imidlertid på barnefamilier i lavinntektsgruppen, finner vi det samme som tidligere: andelen som bor trangt er høyere blant husholdningene med mangelfull sanitærstandard (54 prosent) enn blant dem med tilfredsstillende standard (39 prosent).

Vi kan således konkludere med at vårt materiale ikke bekrefter en hypotese om at lavinntekts-husholdninger oppnår tilfredsstillende sanitærstandard på bekostning av romslighet. Dette utelukker imidlertid ikke at slike prioriteringer forekommer i en del husholdninger, men det synes ikke å gjelde for noen spesiell gruppe som helhet, hverken lavinntektshusholdningene eller f.eks. familier med barn.

Nå er vårt materiale lite egnet til å teste hypoteser om eventuelle prioriteringer ved anskaffelse av bolig. For å belyse denne typen problemstillinger måtte vi ha andre data, fortrinnsvis tids-serier som ga opplysninger om f.eks. boforhold før og etter flytting, hvorfor man flytter, o.l. Videre ville det også være viktig å ha opplysninger om i hvilken grad husholdningen som flytter faktisk har reelle valgmuligheter og eventuelt hvilke. Dessuten ville det være ønskelig med opplysninger om hvilke andre faktorer (enn sanitærstandard og romslighet) som tillegges vekt ved valg av bolig.

Vi har i det foregående funnet en svak, positiv sammenheng mellom sanitærstandard og romslighet, og vi skal nå se nærmere på den samtidige fordelingen av disse to målene i de ulike inntektsgruppene.

Tabell 32. Husholdninger i forskjellige inntektsgrupper etter sanitærstandard og romslighet. Prosent

HUSHOLDNINGER MED LAV INNTEKT			
Sanitærstandard	Alle	Romslighet	
		Trangt	Ikke trangt
Alle husholdninger	100	28	72
Mangelfull	46	13	32
Tilfredsstillende	54	14	40

HUSHOLDNINGER MED MIDDELS INNTEKT			
Sanitærstandard	Alle	Romslighet	
		Trangt	Ikke trangt
Alle husholdninger	100	25	75
Mangelfull	33	9	23
Tilfredsstillende	67	16	51

HUSHOLDNINGER MED HØY INNTEKT			
Sanitærstandard	Alle	Romslighet	
		Trangt	Ikke trangt
Alle husholdninger	100	21	79
Mangelfull	12	3	9
Tilfredsstillende	88	18	70

Av tabell 32 ser vi at husholdninger med lav inntekt oftere enn øvrige husholdninger bor i boliger som både har dårlig sanitærstandard og er trange og sjeldnere i boliger som har tilfredsstillende sanitærstandard og ikke er trange.

Hvis vi i tabellen betraktes de husholdningene som kan sies å bo i en mangelfull bolig (trangt og/eller dårlig sanitærstandard), finner vi følgende: når vi går fra lav til høy inntekt blir denne problemgruppen mindre, men den endrer også karakter. Problemet forskyves fra mangelfull sanitærstandard i romslige boliger i lavinntektsgruppen, til trange boliger med tilfredsstillende sanitærstandard i husholdninger med høy inntekt.

Dette må sies å være i overensstemmelse med Holms hypotese: Når vi går fra lav til høy inntekt forbedres sanitærstandarden først, romsligheten kommer senere.

Nå dekker naturligvis tallene i tabell 32 over store variasjoner innen de ulike inntektsgruppene. I det foregående har vi for eksempel gjentatte ganger funnet at familiefase har stor betydning for hvordan husholdningene bor, både når det gjelder sanitærstandard og romslighet.

La oss derfor se litt nærmere på dette i ulike inntektsgrupper og familietyper samtidig (tabell 33). I tabellen er - for oversiktens skyld - ikke tatt hensyn til hovedpersonens alder, dvs. yngre og eldre er slått sammen.

Tabellen viser for det første at vi må nyansere vår tidligere konklusjon om at dårlig sanitærstandard er hovedproblemet i husholdninger med lav inntekt, mens trangbodhet er hovedproblemet i høyinntektsgruppen.

I lavinntektsgruppen er mangelfull sanitærstandard det største problemet for enslige og ektepar uten barn. For barnefamilieene, derimot, er trangbodhet det største problemet.

Videre ser vi at i alle inntektsgruppene er det ektepar uten barn som bor best. Dette er ikke overraskende, og henger naturligvis sammen med at dette er relativt små husholdninger, og at en stor del av dem tidligere har vært barnefamilier og således ofte sitter igjen med relativt stor bolig. Samtidig er forskjellene mellom inntektsgruppene med hensyn til sanitærstandard forholdsvis store for ektepar uten barn.

Forøvrig finner vi at forskjellen mellom inntektsgruppene når det gjelder andlene som både bor trangt og med dårlig standard er størst for barnefamilieene (18, 9 og 3 prosent). Når det gjelder enslige og ektepar uten barn er det mindre forskjeller, og forskjellene er her størst i den øverste enden av inntektsskalaen.

Tabell 33. Husholdninger i forskjellige inntektsgrupper og familietyper etter sanitærstandard og romslighet. Prosent

HUSHOLDNINGER MED LAV INNTEKT									
Sanitærstandard	Enslige			Ektepar uten barn			Barnefamilier		
	Alle	Romslighet		Alle	Romslighet		Alle	Romslighet	
		Trangt	Ikke trangt		Trangt	Ikke trangt		Trangt	Ikke trangt
Alle husholdninger ..	100	24	76	100	8	92	100	45	56
Mangelfull	60	14	45	47	5	42	33	18	16
Tilfredsstillende ...	40	8	31	52	3	49	65	27	40

HUSHOLDNINGER MED MIDDELS INNTEKT									
Sanitærstandard	Enslige			Ektepar uten barn			Barnefamilier		
	Alle	Romslighet		Alle	Romslighet		Alle	Romslighet	
		Trangt	Ikke trangt		Trangt	Ikke trangt		Trangt	Ikke trangt
Alle husholdninger ..	100	22	78	100	8	92	100	44	56
Mangelfull	52	14	38	29	4	25	18	9	9
Tilfredsstillende ...	48	8	40	70	4	66	81	34	47

HUSHOLDNINGER MED HØY INNTEKT									
Sanitærstandard	Enslige			Ektepar uten barn			Barnefamilier		
	Alle	Romslighet		Alle	Romslighet		Alle	Romslighet	
		Trangt	Ikke trangt		Trangt	Ikke trangt		Trangt	Ikke trangt
Alle husholdninger ..	100	20	80	100	5	95	100	36	64
Mangelfull	23	5	19	10	2	9	6	3	3
Tilfredsstillende ...	76	15	61	90	3	86	94	33	61

2. Bokkvalitet

I det foregående avsnittet har vi sett på sammenhengen mellom og den simultane fordelingen av de to hovedmålene sanitærstandard og botetthet. Derved har vi selvfølgelig også fått et visst inntrykk av hva vi kan kalle bokkvalitet. Tabell 32 viste at henholdsvis 40, 51 og 70 prosent av husholdningene i de tre inntektsgruppene bor i tilfredsstillende boliger (dvs. at de har både WC og bad/dusj og ikke bor trangt). Gjennomsnittet for alle husholdninger var 55 prosent.

Når man skal forsøke å beskrive og vurdere boligens samlede standard eller kvalitet, er det mange andre forhold som også burde tas i betraktning. Dette gjelder for eksempel boligens byggetekniske standard, om man er plaget av trekk, kulde, støy o.l. Også forhold som bomiljø og uteareal ville vært av interesse i denne sammenheng. Som tidligere nevnt har vi imidlertid ikke opplysninger om noe av dette i Forbruksundersøkelsen 1973.

Boligens sanitærstandard og botetthet vil derfor være hovedindikatorerne også i det følgende. I tillegg skal vi også ta hensyn til om boligen har eget kjøkken og egen inngang (henholdsvis 7 og 6 prosent av boligene mangler dette). På grunnlag av disse opplysningene kan vi så klassifisere boligene i to hovedgrupper; tilfredsstillende og mangelfulle boliger. Som tilfredsstillende skal vi regne boliger som har både WC, bad/dusj, egen inngang og eget kjøkken og som ikke er trangbodde ifølge vår tidligere definisjon. Boliger som mangler én eller flere av disse tingene og/eller er trangbodde regnes som mangelfulle. Disse kan igjen grupperes etter antallet mangler.

Tabell 34. Husholdninger i forskjellige inntektsgrupper etter bokkvalitet¹⁾. Prosent

Inntekt	I alt	Bokkvalitet					Tallet på husholdninger	
		Tilfredsstillende bolig	Mangelfull bolig					
			Antall mangler					
			1	2	3	4		5
Alle husholdninger	100	51	24	17	6	1	0	4 228
Lav	100	37	25	24	10	2	1	773
Middels	100	48	25	19	6	2	0	2 185
Høy	100	67	21	9	3	1	0	1 270

1) Som definert ovenfor.

Med denne definisjonen finner vi at 51 prosent av alle husholdningene bor i tilfredsstillende boliger. I lavinntektsgruppen er dette vel en tredjedel, det er nesten halvparten av husholdningene med middels inntekt og to tredjedeler av husholdningene med høy inntekt.

Husholdninger med lav inntekt bor således klart oftere i mangelfulle boliger. Samtidig bor de også oftere i boliger med flere mangler: 37 prosent av husholdningene i lavinntektsgruppen bor i boliger med to eller flere mangler, sammenliknet med henholdsvis 27 og 13 prosent i de øvrige inntektsgruppene.

37 prosent av husholdningene med lav inntekt bor altså i tilfredsstillende bolig (slik dette er definert her). Dette gjennomsnittet dekker imidlertid over store forskjeller innen lavinntektsgruppen. I tabell 35 gis det en oversikt over hvordan bokkvaliteten varierer med forskjellige kjennemerker i de forskjellige inntektsgruppene.

Det spiller forholdsvis liten rolle for den samlede bokkvalitet hvor i landet lavinntektsusholdningen bor. Dette skyldes at de to viktigste boforholdsindikatorerne - sanitærstandard og botetthet - delvis "oppveier hverandre". Best bor husholdninger i tettbygde strøk utenom Oslo, Bergen og Trondheim.

Tabell 35. Andelen husholdninger med tilfredsstillende bolig¹⁾ i grupper for inntekt og bosted/eie-, leieforholdet til boligen/hovedpersonens yrkesaktivitet/familietype/antall barn i husholdningen. Prosent

Bosted. Eie-/leieforholdet. Hovedpersonens yrkesaktivitet. Familietype. Antall barn	Inntekt			Tallet på husholdninger i inntektsgruppen		
	Lav	Middels	Høy	Lav	Middels	Høy
Alle husholdninger	37	48	67	773	2 185	1 270
Bosted						
Oslo, Bergen, Trondheim	37	43	60	111	364	359
Tettbygde strøk ellers	41	54	71	232	925	618
Spredtbygde strøk	34	43	66	430	896	293
Eie-/leieforholdet						
Leier m/innskott	54	64	64	70	252	268
Leier u/innskott	18	21	35	211	538	241
Tjenestebolig, o.l.	24	35	62	51	144	52
Selveier	44	58	79	441	1 251	709
Hovedpersonens yrkesaktivitet						
Yrkesaktiv	41	50	66	383	1 490	984
Pensjonist	26	42	68	172	425	193
Ikke-yrkesaktiv ellers	38	45	70	218	268	92
Familietype						
Enslige	28	34	55	225	663	337
Ektepar u/barn	43	63	83	231	714	448
Barnefamilier	38	46	60	317	808	485
Antall barn i husholdningen						
Ingen barn	36	49	71	461	1 392	797
1 barn	42	60	71	103	297	209
2 barn	45	51	57	118	303	158
3 barn	31	22	45	61	133	75
4 barn eller flere	10	5	19	30	60	31

1) Som definert ovenfor.

Derimot ser vi at eie-, leieforholdet til boligen er av meget stor betydning. Særlig bor husholdninger med leieforhold (uten innskott) ofte dårlig. Det samme gjelder husholdninger i tjenestebolig, o.l. Bare en femtedel av husholdningene i denne gruppen bor i tilfredsstillende bolig. Man finner her således en klar tendens til opphoping av problematiske boforhold, idet disse husholdningene jo også ofte har meget utrygge boforhold. I denne sammenheng er det viktig at denne gruppen er relativt stor og omfatter en tredjedel av alle husholdningene med lav inntekt.

Når det gjelder lavinntektshusholdningene som er leieboere uten innskott, er det ytterligere et forhold som gjør at betegnelsen "problemgruppe" er nærliggende. Denne gruppen har nemlig også en relativt høy boutgiftsbelastning. F.eks. har 34 prosent av disse husholdningene en boutgiftsandel på 20 prosent eller mer, sammenliknet med 24 prosent av alle lavinntektshusholdningene. Til tross for at de altså har dårlige og utrygge boforhold, betaler disse husholdningene likevel i gjennomsnitt forholdsvis meget for sin bolig.

Når det gjelder hovedpersonens yrkesaktivitet, er det også klare forskjeller i bokvaliteten: av husholdninger hvor hovedpersonen er pensjonist bor bare en fjerdedel i tilfredsstillende boliger, sammenliknet med 40 prosent av de øvrige husholdningene.

Bokvaliteten varierer også med familietype: husholdninger bestående av ektepar uten barn bor best, enslige dårligst. Når det gjelder barnefamilier, varierer bokvaliteten sterkt med antall barn: familier med ett og to barn bor forholdsvis bra, mens bokvaliteten for familier med 3 barn eller flere er synkende. Av familier med 4 barn eller flere har faktisk bare 10 prosent tilfredsstillende bolig. Denne andelen er også meget lav i de øvrige inntektsgruppene. (Dette skyldes selvfølgelig at disse familiene bor trangt ifølge vår definisjon).

Hvis vi sammenlikner bokvaliteten i lavinntektsgrupper med de øvrige inntektsgruppene, finner vi med enkelte unntak at den varierer omtrent på samme måte også i husholdninger med middels og høy

inntekt. Vi finner imidlertid bl.a. at forskjellene mellom inntektsgruppene er spesielt stor når det gjelder pensjonister og ektepar uten barn.

Til slutt skal vi så se litt på forholdet mellom samlet bokkvalitet og boutgifter:

Tabell 36. Totale boutgifter pr. år for husholdninger i forskjellige inntektsgrupper og med ulik bokkvalitet¹⁾. Kroner

Inntekt	Alle	Bokkvalitet	
		Mangelfull	Tilfredsstillende
Alle husholdninger	4 330	3 510	5 030
Lav	3 320	2 970	3 850
Middels	3 990	3 330	4 660
Høy	5 510	4 650	5 900

1) Som definert ovenfor.

Som vi skulle forvente finner vi at husholdninger i mangelfulle boliger har klart lavere absolute boutgifter enn husholdninger med tilfredsstillende boliger. Videre finner vi også samtidig klare forskjeller mellom inntektsgruppene, som som indikerer at det også er forskjell på en mangelfull bolig i lavinntektsgruppen og en mangelfull bolig i høyinntektsgruppen.

Vi kan nå stille spørsmålet: betyr de høyere boutgiftene for husholdninger i tilfredsstillende boliger at disse prioriterer det å bo bra og således bruker en relativt større andel av sine utgifter til boligformål?

Tabell 37. Boutgiftsandel for husholdninger i forskjellige inntektsgrupper og med ulik bokkvalitet¹⁾. Prosent

Inntekt	Alle	Bokkvalitet	
		Mangelfull	Tilfredsstillende
Alle husholdninger	14,1	13,0	15,0
Lav	14,2	14,2	14,3
Middels	13,9	12,7	15,1
Høy	14,2	12,6	15,0

1) Som definert ovenfor.

Tabellen viser en svak tendens til høyere boutgiftsandel for husholdninger i tilfredsstillende boliger. Men dette gjelder bare husholdninger med middels og høye inntekter. I lavinntektsgruppen, derimot, er det ingen forskjell på boutgiftsandelen for husholdninger i mangelfulle og tilfredsstillende boliger.

Tabell 38 viser noe av det samme. Vi ser her at andelen husholdninger som bor i mangelfull bolig, men har høy boutgiftsandel er dobbelt så stor i lavinntektsgruppen som i de øvrige inntektsgruppene (15, 8 og 7 prosent).

Videre finner vi at av lavinntektshusholdningene med høy boutgiftsandel bor nesten 2/3 i mangelfulle boliger, sammenliknet med omkring 1/3 av husholdningene i de øvrige inntektsgruppene.

Dette betyr at husholdninger med lav inntekt ikke bare har en høyere boutgiftsandel (se tabellene 3 og 4), men at de - på tross av dette - også oftere bor i dårligere boliger.

Når husholdninger i lavinntektsgruppen på denne måten ofte må "betale dyrt" for dårlige boliger, så henger nok dette sammen med at de ofte har så lav inntekt at selv en lav boutgift vil utgjøre en stor andel av forbruksutgiften. Men det skyldes nok også at denne gruppen er fattig på andre ressurser enn inntekt, som f.eks. informasjon. Dette innebærer blant annet at lavinntektshusholdningene oftere mangler oversikt over markedet: de har mindre kunnskap om priser o.l., og de har også færre tilbud å velge mellom¹⁾. For den store andelen i denne gruppen som også har en utrygg posisjon (leieboere uten innskott), vil sannsynligvis bytte av bolig være preget av en viss tidsnød. Alt dette medfører at lavinntektshusholdninger oftere vil måtte akseptere en dyrere og/eller dårligere bolig enn hva de egentlig ønsker.

1) Se Andersen, H.S., 1977.

Tabell 38. Husholdninger i forskjellige inntektsgrupper etter bokkvalitet og bostigningsandel. Prosent

HUSHOLDNINGER MED LAV INNTEKT			
Bostigningsandel	Alle	Bokkvalitet ¹⁾	
		Mangelfull	Tilfredsstillende
Alle husholdninger	100	61	39
Lav ²⁾	76	46	29
Høy	24	15	9

HUSHOLDNINGER MED MIDDELS INNTEKT			
Bostigningsandel	Alle	Bokkvalitet ¹⁾	
		Mangelfull	Tilfredsstillende
Alle husholdninger	100	51	49
Lav ²⁾	81	44	37
Høy	19	8	11

HUSHOLDNINGER MED HØY INNTEKT			
Bostigningsandel	Alle	Bokkvalitet ¹⁾	
		Mangelfull	Tilfredsstillende
Alle husholdninger	100	33	67
Lav ²⁾	78	27	51
Høy	22	7	16

1) Som definert ovenfor. 2) Under 20 prosent.

3. Oppsummering

Formålet med denne analysen har vært å undersøke om - og i hvilken grad - det er sammenheng mellom husholdningers inntekt og deres boforhold. Og mer spesielt: I hvilken grad - og på hvilken måte - bor husholdninger med lav inntekt dårligere enn de øvrige husholdningene?

Nå må det enda en gang understrekes at våre indikatorer bare fanger opp visse meget begrensede sider ved boforholdene, og hovedsakelig da det "indre bomiljø", dvs. kvaliteter ved selve boligen.

Det ytre bomiljø er det, derimot, ingen opplysninger om i Forbruksundersøkelsen. I andre undersøkelser er det imidlertid funnet en negativ sammenheng mellom indre miljø (boligstandard) og ytre miljø (se f.eks. NOU 1976 : 28, s. 107).

Levekårsundersøkelsen 1973 hadde med spørsmål om man var plaget av støy og luftforurensninger. Utvalget for denne undersøkelsen var delvis sammenfallende med utvalget i Forbruksundersøkelsen, og det er også mulig å foreta en tilsvarende avgrensning av husholdninger med lav inntekt. Det viser seg da (tabell 39 og 40 i vedlegget) at det for landet som helhet er en svak tendens til at personer som tilhører lavinntektshusholdninger oftere oppgir at de ikke er plaget av støy eller luftforurensninger. Nå skyldes dette delvis at husholdninger med lav inntekt oftere er bosatt i spredtbygde strøk, hvor disse miljøproblemene er mindre, men vi ser også at personer i lavinntektshusholdninger er mindre plaget av disse miljøfaktorene i spredtbygde og mindre tettbygde strøk. I større byer er forholdet omvendt, her er personer i husholdninger med lav inntekt oftest plaget.

Uten å legge for stor vekt på disse to tabellene, synes det imidlertid klart at man ved også å bruke andre - mer miljøpregede - boforholdsindikatorer, ville fått et annet, mer nyansert og mindre entydig bilde av forholdet mellom inntekt og boforhold, enn det som har framkommet i det foregående.

Som indikatorer på boforhold har vi brukt boform (hustype og eie-, leieforholdet til boligen), sanitærstandard og botetthet, og vi har for alle disse målene funnet relativt klare sammenhenger med husholdningenes inntekt; husholdninger med lav inntekt bor dårligere enn de øvrige husholdningene, uansett hvordan vi måler boforholdene.

Denne generelle sammenhengen mellom boforhold og inntekt er imidlertid ikke like sterk for alle indikatorene, og det er også - til dels meget store - variasjoner i boforholdene innen lavinntektsgruppen.

B o u t g i f t e r: Innledningsvis fant vi en klar sammenheng mellom inntekt og boutgifter. Boutgiftene økte med økende inntekt, noe som kunne ses som et uttrykk for at boutgiftene stort sett tilpasses inntekten. Det var imidlertid stor forskjell på boutgiftene i spredtbygde strøk, og lavinntektshusholdninger i Oslo, Bergen og Trondheim hadde således høyere boutgifter enn husholdninger med høy inntekt i spredtbygde strøk.

For landet som helhet var det ingen forskjell på boutgiftsandelen (dvs. boutgiften i prosent av total forbruksutgift) i de ulike inntektsgruppene, men i tettbygde strøk (inkl. Oslo, Bergen og Trondheim) hadde husholdninger med lav inntekt en høyere boutgiftsandel.

B o f o r m: Når det gjelder hustype, fant vi at husholdninger med lav inntekt sjeldnere bor i eneboliger og horisontalt delte tomannsboliger og oftere i våningshus og høyhus. De hadde også oftere en utrygg bosituasjon (leieboere uten innskudd). Forskjellene m.h.t. boform var imidlertid relativt små.

B o l i g s t a n d a r d: Innledningsvis fant vi at husholdninger med lav inntekt gjennomgående bodde i eldre boliger enn husholdninger i de øvrige inntektsgruppene, noe som tyder på at de også oftere bodde i boliger med dårlig bygningsteknisk standard.

Når det gjaldt boligens sanitærstandard, fant vi en klar sammenheng med inntekt: av husholdninger med lav inntekt manglet 46 prosent WC og/eller bad/dusj, sammenliknet med 33 og 12 prosent av husholdningene i de øvrige inntektsgruppene. Disse forskjellene skyldes ikke at lavinntektshusholdninger oftere er bosatt i spredtbygde strøk hvor sanitærstandard er dårligere.

Det er imidlertid store variasjoner innen inntektsgruppene. Husholdninger i innskuddsboliger hadde høyest standard, mens leieboere uten innskott hadde dårligst. Det var også stor forskjell på husholdninger hvor hovedpersonen er yrkesaktiv og husholdninger hvor hovedpersonen er pensjonist. Videre fant vi at barnefamilier hadde boliger med høy sanitærstandard, mens (særlig eldre) enslige hadde boliger med dårlig standard.

Når det gjaldt forholdet mellom sanitærstandard og boutgifter, fant vi også en klar sammenheng: husholdninger i boliger med høy sanitærstandard hadde høyere boutgifter og de hadde også generelt en høyere boutgiftsbelastning. Dette gjaldt imidlertid ikke i lavinntektsgruppen, hvor det var en tendens til at husholdninger i boliger med dårlig sanitærstandard hadde høyest boutgiftsandel. Videre fant vi at av husholdninger i boliger med mangelfull sanitærstandard, hadde husholdninger med lav inntekt en høyere boutgiftsandel enn husholdninger med middels og høye inntekter.

Også forekomsten av husholdningsutstyr hadde klar sammenheng med inntekt.

B o l i g e n s s t ø r r e l s e: Det var ingen særlig sammenheng mellom husholdningens inntekt og boligens størrelse målt i antall rom eller leieareal. Derimot var det en svak sammenheng mellom inntekt og botetthet (antall personer pr. rom); husholdninger med lav inntekt bodde litt trangere (dette skyldes at lavinntektshusholdninger gjennomgående var litt større).

Det synes imidlertid som om forskjellene når det gjelder botetthet var forholdsvis større ved og like etter flyttetidspunktet, men at disse forskjellene etterhvert delvis jevnes ut.

Forøvrig var variasjonene med hensyn til botetthet nærmest motsatt av variasjonene i sanitærstandard; barnefamilier bodde trangere enn enslige og husholdninger i tettbygde strøk trangere enn husholdninger i spredtbygde strøk.

Hvis vi definerer boliger med mer enn 1 person pr. rom som trangbodde, og også krever at enslige personer skal ha 2 oppholdsrom ved siden av kjøkkenet, fant vi at 25 prosent av alle husholdninger måtte sies å bo trangt. Denne andelen sank svakt med økende inntekt.

B o k v a l i t e t: Når det gjelder forholdet mellom boligens sanitærstandard og botetthet, fant vi en svak tendens til at husholdninger i boliger med dårlig sanitærstandard også oftere bodde trangt. Dette gjaldt i alle inntektsgrupper.

Lavinntektshusholdninger bodde oftere i boliger som både hadde mangelfull sanitærstandard og var trangbodde, særlig gjaldt dette barnefamilier.

Når vi delte boligene inn i mangelfulle og tilfredsstillende boliger (tilfredsstillende bolig er en bolig som har WC og bad/dusj, egen inngang, eget kjøkken og ikke er trangbodd), fant vi at 51 prosent av alle husholdningene bodde i boliger som kan regnes som tilfredsstillende. Denne andelen var 37 prosent for lavinntektshusholdninger, sammenliknet med 48 og 67 prosent av de øvrige inntektsgruppene. Lavinntektshusholdningene bodde også i boliger som har gjennomgående flere mangler.

I lavinntektsgruppen syntes særlig en gruppe å peke seg ut som "problemgruppe", nemlig de som var leieboere uten innskott: denne (relativt store) gruppen bodde i dårlige boliger samtidig som de hadde en utrygg bosituasjon. Dessuten hadde de en relativt høy boutgiftsandel.

Når det gjelder forholdet mellom boutgifter og bokvalitet, fant vi en klar positiv sammenheng; husholdninger i tilfredsstillende boliger hadde en høyere boutgift enn husholdninger i mangelfulle boliger, og de hadde stort sett også en større boutgiftsandel. I lavinntektsgruppen var det imidlertid ingen slik forskjell: husholdninger med lav inntekt hadde like stor boutgiftsandel enten de bodde i gode eller dårlige boliger.

LITTERATUR

- Andersen, A.S. (1977): Levekår for husholdninger med lav inntekt. Avgrensning av lavinntektshusholdninger. ANO IO 77/3, Statistisk Sentralbyrå.
- Andersen, H.S. (1977): Boligmarkedet - teori og virkelighet. Økonomi og Politikk, 1.
- Gulbrandsen, L. og Torgersen, U. (1975): Unge familier og boligproblemer i Oslo. Inst. for statsvitenskap, Universitetet i Oslo.
- Holm, P. (1964): Bostadsmarknaden i ett expanderande samhälle. I SOU 1964 : 3, Stockholm.
- Johansson, L. (1971): Den vuxna befolkningens bostadsförhållanden 1968. Låginkomstutredningen, Stockholm.
- NOU 1976 : 57: Ensliges økonomiske og sosiale stilling. Universitetsforlaget.
- NOU 1976 : 28: Levekårsundersøkelsen - Sluttrapport. Universitetsforlaget.
- Skarstad, D. (1977): Levestandard for private husholdninger. Artikkel nr. 102, Statistisk Sentralbyrå.
- Solheim, T. (1977): Hvem bor best og hvem bor dårligst? Plan og Arbeid, nr. 2.
- Statistiska Centralbyrån (1976): Levnadsförhållanden. Rapport nr. 3 Boendeförhållanden 1974. Stockholm.
- Statistisk Sentralbyrå (1974a): Flyttemotivundersøkelsen 1972, NOS A 617.
- " " (1974b): Boforholdsundersøkelsen 1973, NOS A 673.
- " " (1975a): Levekår 1973, NOS A 720.
- " " (1975b): Forbruksundersøkelsen 1973, NOS A 705.
- " " (1976): Beholdning og anskaffelse av varige forbruksvarer i private husholdninger, SA nr. 28.
- Stortingsmelding nr. 92 (1974-1975): Om visse boligspørsmål.
- Uusitalo, H. (1975): Income and welfare. Research Group for Comparative Sociology, University of Helsinki, Research Reports, No. 8.
- Ås, D. (1971): Norske boliger 2, NBI.

SÆRSKILT TABELLDEL

Tabellene 39 - 41 bygger på levekårsundersøkelsen 1973. Dette er en personundersøkelse, men inntekten er også her husholdningsinntekt, gruppert på samme måte som i det foregående.

Tabellene 42 og 43 er hentet fra Andersen, A., 1977.

Tabell 39. Andelen personer i forskjellige bostedsstrøk og inntektsgrupper, som ikke synes at de er plaget av støy. Prosent

Inntekt	Alle	Bostedsstrøk				
		Oslo	Tettbygde strøk med over 50 000 innbyggere utenom Oslo	Tettbygde strøk med 10 000-50 000 innbyggere	Tettbygde strøk med under 10 000 innbyggere	Spredtbygde strøk
Alle	79	66	73	73	83	86
Lav	83	49	64	78	89	89
Middels	79	63	71	70	82	86
Høy	78	72	77	75	81	81

K i l d e: Levekårsundersøkelsen 1973.

Tabell 40. Andelen personer i forskjellige bostedsstrøk og inntektsgrupper som ikke synes at de er plaget av luftforurensninger. Prosent

Inntekt	Alle	Bostedsstrøk				
		Oslo	Tettbygde strøk med over 50 000 innbyggere utenom Oslo	Tettbygde strøk med 10 000-50 000 innbyggere	Tettbygde strøk med under 10 000 innbyggere	Spredtbygde strøk
Alle	79	73	70	66	79	91
Lav	85	57	68	59	85	96
Middels	77	72	67	64	76	90
Høy	79	76	75	71	81	88

K i l d e: Levekårsundersøkelsen 1973.

Tabell 41. Personer i forskjellige inntektsgrupper etter måten de skaffet seg nåværende bolig på. Prosent

Inntekt	I alt	Anskaffelsesmåte											
		Ved å bygge selv	Arv, odel eller gave	Medl. skap i boligbyggelag	Off. boligformidling	Eien- doms- mek- ler, advo- kat	Slekt eller kjen- te	An- nonse	Ar- beids- giver	Dire- kte kon- takt med sel- ger	På annen måte	Uopp- gitt	Tal- let på per- soner
Alle	100	37	12	6	3	4	19	4	8	6	1	2	2 897
Lav	100	35	18	2	4	2	23	3	3	7	0	2	553
Middels	100	38	12	6	4	3	19	3	8	5	1	2	1 465
Høy	100	35	8	9	3	4	16	5	10	6	1	2	879

K i l d e: Levekårsundersøkelsen 1973.

Tabell 42. Husholdningens samlede inntekt i forskjellige husholdningstyper. Kroner

Persentil	Enslig under 67 år	Enslig 67 år og over	Enslig for- sørger	Ektepar uten barn		Ektepar med barn				Ektepar med barn + andre voksne			Andre husholdninger		
				Under 67 år	67 år og over	1 barn	2 barn	3 barn	4 eller flere barn	4 per- soner	5 per- soner	6 eller flere per- soner	2-3 voksne		4 voksne eller flere
													Under 67 år	67 år og over	
5 prosent	0	0	0	8 600	0	14 900	20 300	13 600	13 100	22 800	30 200	28 100	8 400	0	27 900
10 "	0	0	2 600	17 800	0	22 200	28 000	22 600	18 000	33 600	31 800	31 200	15 000	8 800	38 600
15 "	300	0	11 400	23 400	0	24 700	31 500	26 300	20 000	37 800	35 600	35 800	20 800	13 100	43 700
20 "	7 200	0	12 800	27 300	0	28 400	33 700	29 500	24 600	40 600	39 700	38 000	25 500	16 300	51 900
25 "	10 800	0	14 200	30 800	10 700	32 000	35 500	32 900	27 700	45 300	43 600	40 000	30 800	19 700	57 500
30 "	12 700	0	17 100	33 800	15 100	33 600	37 600	35 000	31 200	47 700	48 000	42 900	34 800	22 500	60 600
40 "	17 700	0	22 000	38 500	17 600	37 300	41 500	38 300	35 800	55 600	58 400	48 100	42 300	29 900	66 200
50 "	22 900	8 400	29 500	44 100	21 300	41 400	46 000	41 400	40 900	63 000	67 500	55 800	51 100	34 300	72 200
70 "	32 200	15 500	41 300	56 900	29 800	53 700	55 200	52 400	50 800	74 700	78 600	72 500	65 900	46 000	88 600
Tallet på hushold- ninger....	593	481	124	621	391	336	452	226	96	155	154	142	502	189	243

K i l d e: Andersen, A., 1977.

Tabell 43. Lavinntektshusholdninger og alle husholdninger etter hovedinntektstakers kjønn/alder/ekteskapelig status/yrkesstatus/yrke/bostedsstrøk/kommunetype/husholdningstype. Prosent

	Lavinntekts- husholdninger	Alle husholdninger
I alt	100	100
Hovedinntektstakers kjønn:		
Mann	79	80
Kvinne	21	20
Hovedinntektstakers alder:		
16-24 år	5	4
25-49 "	36	42
50-66 "	38	35
67 år og over	21	20
Hovedinntektstakers ekteskapelige status:		
Ugift	12	10
Gift	71	73
Enke/enkemann	12	13
Fraskilt, separert	5	4
Hovedinntektstakers yrkesstatus:		
Selvstendig i jordbruk, skogbruk, fiske	13	7
Selvstendig ellers	9	7
Ansatt	31	56
Ikke-yrkesaktiv	47	30
Hovedinntektstakers yrke:		
Teknisk, vitenskapelig og humanistisk arbeid, administrasjonsarbeid	3	12
Kontor- og handelsarbeid	5	10
Jordbruks-, skogbruks- og fiskearbeid	16	9
Transport- og kommunikasjonsarbeid	6	8
Industri-, bygge- og anleggsarbeid, gruvedrift	21	25
Servicearbeid, militært arbeid	2	5
Pensjonist	20	17
Ikke-yrkesaktiv ellers	27	13
Bostedsstrøk:		
Spredtbygd	51	33
Tettbygd, under 10 000 innbyggere	22	29
Tettbygd, 10 000-50 000 innbyggere	11	14
Tettbygd, over 50 000 innbyggere	16	24
Kommunetype:		
Landbruks-, fiskeri- og andre kommuner	22	14
Blandede landbruks- og industrikommuner	26	20
Industrikommuner	16	17
Særlig sentrale, blendede tjenesteytings- og industrikommuner	21	34
Øvrige blendede tjenesteytings- og industrikommuner .	15	15
Husholdningstype:		
Enslige	13	17
Enslige forsørgere	3	3
Ektepar uten barn	22	21
Ektepar med 1 barn	8	8
" " 2 "	12	11
" " 3 "	6	6
" " 4 barn eller flere	3	2
Ektepar med barn pluss andre voksne, 4 personer	4	4
Ektepar med barn pluss andre voksne, 5 personer	4	4
Ektepar med barn pluss andre voksne, 6 personer eller flere	4	4
Andre husholdninger, 2-3 personer	15	15
Andre husholdninger, 4 personer eller flere og husholdninger med flere familiekjerner	6	5
Tallet på husholdninger	678	3 563